

III RIIGIKOGU

5. istungjärk. **Protokoll nr. 141 (24).**

1928.

III Riigikogu koosolek 26. märtsil 1928
kell 17.

Kokku on tulnud 87 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **J. Tõnisson**, siseminister **J. Hünerson**, rahaminister **A. Teetsov**, kaubandus-tööstusminister **J. Holberg**, haridusminister **A. Möttus**, töö-koolekandeminister **K. Soonberg**, välisminister **H. Rebane**, sõjaminister **N. Reek**, kohtuminister **T. Kalbus**, teedeminister **A. Kerem**, põllutöominister **O. Köster**.

Päevakord:

1. Briti riigi kodanik Claude Scudamore Emery autasu seadus — III lugemisel.

2. 1927./1928. a. kulude ja tulude liselarve nr. 3 — III lugemisel.

3. Eesti Vabariigi kulude ja tulude eelarve 1928./1929. aastaks — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**, lõpul sekretär **M. Juhkam**.

Koosolek algab kell 17.25 min.

Juhataja **K. Einbund**: Avan Riigikogu koosoleku.

1. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. Sekretär **O. Liigand**: Juhatusel on esitatud ja juhatusel poolt antud komisjonidesse järgmised seaduseelnõud:

1. Metsaseaduse § 793. muutmise seadus — üldkomisjoni.

2. Sõjaministeeriumile sundvõõrandatud maade kinnistamise korra seadus — üldkomisjoni.

3. Paide — Järva-Jaani kitsarööpalise raudtee ehitamiseks maade sundvõõrandamise seadus — üldkomisjoni.

4. Endise „Tallinna heategeva seltsi“ varanduste korraldamise seadus — üldkomisjoni.

5. Rapla-Pae tee ehitamiseks maa sundvõõrandamise seadus — üldkomisjoni.

6. Riigilaevade immuniteetide kohta käivate mõnesuguste määruste ühtlustamise rahvusvahelise konventsiooni kinnitamise seadus — üldkomisjoni.

7. Välismaalaste poolt kinnisvarade omandamise, valdamise ning kasutamise kitsenduse seadus — üldkomisjoni.

8. Riigi ettevõtete ja eriotstarbeliste kapitalide erielarvete seadus — rahaasjanduse komisjoni.

9. Maakonna- ja linnakoolinõunikude määramise muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

10. Pikalaenu panga võlakirjade eest vastutamise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

11. Põllumajanduslikkude kutsekoolide ja katsejaamade riikliku toetuslaenu fondi seaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

12. Avalikkude õppeasutuste ja õigustega erakoolide õppejõudude tasude seaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

13. Vabariigi Valitsuse muudatus- ja täiendus-ettepanekud ärimaksu kohta käivate seaduste muutmise seaduse kohta — rahaasjanduse komisjoni.

14. Trahteriäri seaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

15. Maanteede seadus — omavalitsuse komisjoni.

2. Briti riigi kodanik Claude Scudamore Emery autasu seadus — III lugemisel. (Tekst III Rk. 5. istungj. pr. pr. lisades, vaata sisukord.)

Sotsiaalkomisjoni aruandja **P. Järve**. Seaduseelnõu võetakse nähtava enamusega muutmata vastu paragrahvide viisi ja lõpuhääletamisega.

3. Riigi 1927./1928. a. kulude ja tulude liselarve nr. 3 — III lugemisel. (Tekst III Rk. 5. istungj. pr. pr. lisades, vaata sisukord ja 5. istungj. pr. nr.

Elarve-komisjoni aruandja **J. Laidoner**. Nähtava enamusega võetakse muutmata vastu pealkiri, kulude vähendamise osas Riigikogu, Riigivanema ja riigikantselei, rahaministeeriumi, kaubandus-tööstusministeciumi, haridusminis-

140 (23), veerg, teeriumi, kohtuminis-
754—786.) teeriumi, siseminis-
teeriumi, sõjaminis-
teeriumi, põllutöoministeeriumi, tee-
deministeeriumi, välisministeeriumi ja
töö-hoolekandeministeeriumi korrali-
sed kulud.

(Erakorralised kulud (vähendamise osa).)

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Vaidlen sellele ettepanekule vastu, mille rahaminister II lugemisel tegi ja mille Riigikogu vastu võttis, nimelt võeti töö-hoolekandeministeeriumi erakorraliste kulude vähendamise osasse peatükk III töökaitse ja sotsiaalkindlustuse valitsus. — A. Keskasutus. § 1. — Uute elukorterite ehitamiseks Kr. 100.000.— Teen ettepaneku, peatükk III kustutada, et seda summat mitte kustutamisele määrata, vaid jätta selleks otstarbeks, milleks ta on ette nähtud. Ma ei hakka pikemalt kõnelema, vaid sisuliselt on teada, milles lugu seisab, sellepärast palun, et juhataja peatükk III eraldi hääletamisele paneks.

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Tonkman'ilt on ettepanek, töö-hoolekandeministeeriumi erakorraliste kulude peatükk III. § 1. Uute elukorterite ehitamiseks Kr. 100.000—kustutada. See ettepanek kui eitav ei tule iseseisvalt hääletamisele, vaid Riigikogu liikmed teevad peatükk III hääletamisel oma järeldused.

Hääletamisele tuleb töö-hoolekanedministeeriumi peatükk III. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on peatükk III II lugemisel vastuvõetud kujul vastu võetud.

Panen hääletamisele vähendamise osas erakorralised kulud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on vähendamise osas erakorralised kulud vastu võetud.

Nähtava enamusega võetakse muutmata vastu:

Kulude suurendamise osas Riigikogu, Riigivanema ja riigikantslele, rahaministeeriumi, kaubandus-tööstusministeeriumi, haridusministeeriumi, kohtuministeeriumi, siseministeeriumi, sõjaministeeriumi, põllutöoministeeriumi, teedeministeeriumi, välisministeeriumi ja töö-hoolekandeministeeriumi korralised kulud ning erakorralised kulud;

tulude vähendamise osas — korralised tulud;

tulude suurendamise osas — korralised ja erakorralised tulud;

lisa nr. 1 riigi 1927./1928. a. kulude ja tulude lisaeelarve nr. 3. juurde ning V osa.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on lisaeelarve nr. 3 lõpuhääletamisel vastu võetud redaktsiooni komisjoni andmata.

4. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1928./1929. aastaks — II lugemisel. Eelarve-komisjoni aruandja **J. Laidoner**. Arutamisel on haridusministeeriumi korralised kulud.

V. Grigorjev (vn): Господа народные депутаты! В эту смету я вношу два предложения: одно предложение о выдаче субсидии союзу русских культурно-просветительных и благотворительных обществ — 500 крон, а второе об увеличении субсидии тому же союзу с 2.000 до 3.000 крон на наем второго инструктора по театральному делу.

По первому предложению я хочу обратить ваше внимание на то, что просят только 500 крон, это равняется 250 рублям до военного времени. Следовательно, на такую ничтожную сумму многого не сделаешь, но тем не менее союз просит эту сумму ему дать. Дело тут не в сумме, а в справедливости и равенстве всех перед законом.

При этом я должен осветить перед вами вкратце маленькую историю этого союза и истративаемого пособия.

Союз существует уже 5 лет и объединяет 64 организации. Союз ведет просветительную работу среди русского населения, главным образом среди бедноты на окраинах. Работа союза аналогична той, которая ведется союзом эстонского просветительного общества. На службе союза в данный момент состоят 7 инструкторов по разным областям.

Эстонский союз просветительных обществ получает пособие ежегодно по смете в 5.000 крон. Союз же русских просветительных и благотворительных обществ, ведущий ту же работу среди бедного русского населения, ничего не получает. Вот почему союз обратился в министерство народного просвещения и просил отпустить им некоторую сумму.

Министерство отнеслось к этому ходатайству союза вполне объективно и внесло в свою смету 1.000 крон, но в финансовой комиссии эта цифра была исключена. Теперь в парламентской бюджетной подкомиссии сумма опять была принята, только в меньшем размере, не 1000, а 500 только крон. Наконец, когда смета поступила в общую бюджетную комиссию, тогда опять при голосовании: 12 за, 14 против, эта многострадальная сумма была исключена. Как видите, эта маленькая цифра, но принципиально важная для нас. Теперь эти 500 крон опять стоят пред вашим судом, так оправдайте ее, — примите мое предложение.

Что касается второго предложения об увеличении 2.000 крон до 3.000, то картина тут еще яснее. Русское общество не имеет своего театра. Деятельность названного союза в области организации народных спектаклей в провинции достаточно определенно была освещена и оценена всеми членами комиссии и также представителем министерства, почему предложение об увеличении субсидии было принято единогласно, и увеличили эту сумму на 1.000 крон, чтобы союз мог нанять второго инструктора. Когда же это предложение поступило в общую комиссию, то тут это предложение при голосовании: 13 за, 14 против, провалилось. Я думаю, что это было случайное недоразумение. Я думаю и уверен, что в сегодняшний день вами это будет исправлено, и вы мое предложение примете, так как сумма эта очень маленькая.

H. Martinson (tp): Haridusministeeriumi eelarves ptk. III § 15 p. c on üles loetud mitmed kunstiasutused, millele riigi eelarve korras toetust määratud. Sealjuures on silmatorkav vahe, kuidas mõnele teatrile õige oht-ralt toetust jagatakse, kuna teised jälle võõras-lapse osaliseks jäetakse. Teatrite tähtsust kultuuri alal ei taha keegi salata, kuid ei saa tähendamata jätta, et seda tähtsust tihtilugu üle hinnatakse. Kuid selle üle ei taha ma praegu vaidlema hakata, juhiks Riigikogu tähelepanu nimelt ühe teatri peale, mis omajagu tähelepanu väärib, kuid millele seni ei ole pennigi toetust antud ei kultuurkapitalist ega ka riigi eelarve korras. See on Tallinnas kauemat aega tegutsenud „Rahvateater“. Ei saa salata, et sellel teatril palju puudusi on, aga see on arusaadav, kui vaadata sissetuleku vähesust, mis sel teatril on, ja rahvakihi kehvast, kes selles teatris käib. Seal käib publik, kel ühel või teisel põhjusel võimalus puudub

„Estooniasse“ või ka töölisteatrini minna. Olgugi et eelpoolnimetatud teatrites vahetevahel ka alandatud hindadega rahvaetendusi antakse, aga „Rahvateatri“ hindadega neid siiski võrrelda ei saa. Seal näiteks antakse iga nädal 2—3 etendust üldhindadega à 15 marka. Sarnase odava hinna tõttu käib seal siis ka niisugune teatrit armastav publik, kellel puudub võimalus minna teistesse teatritesse. Peale selle on seal etendusi antud sõduritele iga kahe nädala järele üks kord ainult valgustus- ja puhastusraha eest, kui 3.000 marka teatriõhtu eest, millest kuni 700 sõdurit korraga osa võtab, sellekski küüniib.

On kuulda süüdistusi, et see teater olla balaganitaoline. Ma loen ette repertuaarist, mis „Rahvateatris“ viimasel ajal ettekandmisel olnud, mõned tükid, mis maailma teatrikirjanduses on läbi löönud ja ka meil „Vane-muises“ ja „Estoonias“ ettekandmisel olnud: „Naine, kes tappis“, „Riigi metsavaht“, „Metsaülem“, „Kloostri müüride taga“, või nagu see mujal teatrites tuntud „Õde Therese“ nime all. Need on tõsised draamad, mida küll ükski inimene balaganitükiks nimetada ei tohiks.

Lustmängudest oleks nimetada: „Kaksik-abieli“, „Kangelased“, „Parvepoisid“ j.n.e.

Üldse on viimase hooaja jooksul 151 teatri-etendust olnud. Mõned tükid on isegi väga mitmel korral ette kantud. 151-st etendusest on osa võtnud 28.738 inimest, see on iga etenduse kohta läbisegi 121 inimest. Sissetulek on läbisegi olnud 5.357 marka õhtu pealt. Kuidas sellest näitlejate tasu maksta ja kui suur see olla võib, seda võib igaüks ise arvata. Suur rahapuudus on ka põhjuseks, mis pärast selle teatri ettekandeid alati kunstimöödu-puuga mõõta ei saa. Et seda teatrit aga teatud rahvakihi jaoks vaja on, selle vastu vast keegi ei sõanda vaidlema hakata.

Sel põhjusel teen ettepaneku, „Rahvateatrit“ õige väikse summakesega toetada — 2.000 krooniga aastas, et ta saaks natukegi oma ettekandeid kunstiväärtuslikumaks teha, kui see siia maani on olnud. Ei maksakski nimetada, kustkohast see summa võtta, sest kui valitsus tahab, leiaks ta selle naeruväärt väikese summa kohta ka sissetuleku-allika, aga et vormitaitmine selle allika nime-tamist ettepanekus nõuab, sellepärast nimetan, et selle summa võiks katta riigi monopolide sissetulekust.

Loodan, et Riigikogu seda väikest summat „Rahvateatril“ keelama ei hakka ja selle luba-mise poolt hääletab.

L. Johanson (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Juba eelarve alamkomisjonis juhiti sellele tähelepanu, et liiga vähe pööratakse

tähelepanu haridusministeeriumi poolt just algkooli peale. Meie näeme, et ehitatakse keskkoolimaju võrdlemisi kalleid, kuna aga algkoolimajad, iseäranis maal, võimatus seisukorras on. Puuduvad vastavad ruumid. Ruumid on külmad, niisked, rõsked ja mõjuvad laste tervise peale halvasti. Internaadid on võimatus seisukorras. Lapsed, kes on kodust sinna koondatud, need peavad nagu pütti surutult koos elama. Õhupuhastuse peale ei panda rõhku, õhupuhastust ei olegi. Aga kui tarvis on tuba tuulutada, siis tehakse aken lahti, ja on koole, kus selleks ajaks, kui kooliruumes ja internaadis õhku puhastatakse, aetakse lapsed, olgu ilm missugune tahes, välja eeskotta või õue. Kooliruumid sagedasti haisevad, sellepärast et ehituse juures ei ole tervishoidlikke nõudmisi tähele pandud. Ma olen Tartumaal näinud koolimaju, kus katus, kui vähegi vihma sajab, läbi jookseb. On veel koolimaju, kus on kiviõrand, aga seegi ei ole terve, vaid augud on sees, ja kui lapsed tähelegi ei pane, siis komistuvad nad neisse kiviakukedesse. Koolimajades on sagedasti kerisega ahjud, aknad väikesed. Põhjuseks on siin kahtlemata see, et meil ei panda küllalt rõhku algkooli hoonete uuendamise peale. Selleks on võetud, tõsi küll, riigi eelarvesse laen omavalitsustele, kuid see laen on kallis. See on 4%-line laen, asunikude ehituselaen on poole odavam, asunikud maksavad 2%, ja siis leitakse veel, et neil on raskustega tegemist. Omavalitsustel on raske maksta 4%, ja kus omavalitsused seda laenu võtavad, seal nad satuvad raskustesse. Sedagi laenu antakse liiga piiratult, nõudmisi ei rahuldata, laenu järele tuleb oodata 2—3 ja enam aastaid. Väga sagedasti öeldakse ka laenuandmisest ära, ilma et selleks mingisugust põhjust oleks. On juhtumisi, kus koolid on paigutatud endistesse härrastemajadesse, kuid nüüd on hakatud neid sealt välja ajama. Võiksin näiteid tuua, kus tahetakse koolimaja asemele isegi kõrtsi härrastemajja viia. Kui Asutav Kogu omal ajal välja andis sundusliku algkooli seaduse, siis oli tal selle juures põhjuseks, et tõuseks rahva haridus ja kasvaks selle läbi rahva iseteadvus. Hiljem on aga mõnelt poolt mõju hakatud avaldama üldise alghariduse vastu. Missugused tõelised põhjused selleks on, ei ole ette toodud. Eelmisel aastal, kui arutati riigi eelarvet, tähendati lühidalt, õppigu need, kel annet, aga ka — jõudu on. Kui see põhimõte tahetakse üles seada, siis ei tohiks seda laiendada alghariduse kohta. Alghariduse küsimus nõuab haridusministeeriumilt rohkem läbikaalumist. Tuleb abinõusid leida ja summased otsida, et ka maal püstitataks tarvilikud algkoolimajad, mis vastaksid tervishoidlikku-

dele nõuetele. See on üks küsimus, mille peale tahtsin tähelepanu juhtida.

Teine küsimus on meie ülikool. Siin on kõneldud juba pikemalt üliõpilaste rohkusest. Kas need väited põhjendatud või mitte, seda ei taha ma arutama hakata. Mille peale aga tähelepanu peab juhtima, on see, et eelarve, mis meil praegu esitatud, ei anna ülevaadet ülikooli väljaminekutest. Ülikoolil on peale selle terve rida teisi sissetulekuid, ja need summad ei ole siia üles võetud. Need on esitatud küll eelarve lisana, kuid otstarbekohasem oleks, kui need kantaks ka riigi eelarvest läbi. Nende summade tarvitamine ei sünni eelarve korras, vaid ülikooli enese äranägemise järgi. Ei ole ka näha, kuipalju läheb üks üliõpilane maksma. Meil on kirjutatud, et merekooli õpilane läheb palju maksma, aga kuipalju üliõpilane maksma läheb, seda siit kätte ei saa, sest need summad ei ole esitatud.

Ülikooli maksu tõsteti 10.000 marga peale aastas. Kehvemale õpilastele käib see üle jõu. Maksused vabastatakse küll 20%, kuid neis fakultetid, kus üliõpilane ei saa nii teenistust pidada, nagu õigusteaduskonnas, kus kogu õppeaeg elatakse Tallinnas, matemaatika ja filosoofia teaduskonnas on aga teenistuse pidamine võimatu ja neis fakultetid on üliõpilased raskemas seisukorras. Ja kui viimastes 20% vabastatakse õppemaksust, siis on see liiga vähe. Siin peaks summased leiduma, et ka neid õppemaksust vabastada, kes ülikooli juures tööd teevad.

Mis muidu üliõpilaskonda puutub, siis ei ole see minu asi arvustada, aga igale kodanikule paistab silma see karjerismi vaim, mis seal levinema on hakanud.

Silma paistab ka joomine, mis üliõpilaste keskel lohkama lõonud. Tartus olles võis näha, et üliõpilased ise nõuavad, et riik maksustaks nende seltsimajade õllelette. Praegu on nad maksuvabad, kuid seal joodavat palju rohkem, kui tuntud Novitsky ja Grischani restoranides. Ja riik ei saa selle pealt mingisugust maksu. Alkoholi ja piirituse müügiseaduse juures ei ole küll märgitud, et üliõpilaste lokaalid oleksid maksust vabad. Seal on ette nähtud ohvitseride kasiinod ja teised lokaalid. Missugusel alusel seal avalik joomine sisse seati, on väga küsitav.

Selle tõttu on ka joomakomme üliõpilaskonnas väga levinenud, ja purjus peaga üliõpilased panevad uulitsal sagedasti skandaale toime. Teie vast mäletate, kuidas üks üliõpilane poolsurnuks pekseti ja siis aiateibale tõsteti. Muidugi võib sarnane teguviis ainult korporantide tühjale elule huvi pakkuda. Siin annab ka „head“ eeskuju Rumeenia üliõpilaste hiljutine rünnak juutide peale ja juhtu-

mine, kus üks Läti töölisnoorsoo ühisuse liige uulitsal ära tapeti, ka vist üliõpilase-korporandi poolt. Meil nii kaugele ei ole veel jõutud, kuid tundemärgid näitavad, et ka Eesti üliõpilaste elus Tartus haiglased nähtused ilmsiks tulevad. (L. Raudkepp, krst: Räägitakse, et joomine on vähenenud.) Ei ole, joomine on suurenenud üldiselt kogu riigis, aga ka üliõpilaste keskel. Nii teavad tõendada üliõpilased ise. Pühapäeval võisin lugeda plakati, kus üliõpilased esinesid nõudmisega, võidelda alkoholi vastu ja katsuda üliõpilaste ringidest õlut välja tõrjuda, vähemalt kitsendada alkoholi tarvitamist selle kaudu, et see maksu alla pandaks.

Üliõpilased lähevad ju riigile palju maksuma. Riik peab neile juurde maksuma. Selle vastu ei saa ju olla. Meie ei kuulu nende hulka, kes nõuaksid, et võetaks tarvitusele abinõud, et üliõpilaste arvu kunstlikult piirata. Ei saa ka põhjendatuks tunnustada neid väiteid, et meil haritlaste üleküllus oleks. Aga mida iga kodanik nõuda võib, on see, et üliõpilased viibigu oma õppetöö juures. Meil aga tikutakse üliõpilasi ära kasutama sootu teisteks otstarveteks. Isegi, kui Riigikogu vanematekogu vahejuhtumisel Riigikogu liikme ja teatava võimukandja vahel, kes Tartu üliõpilase-korporatsiooni vilistlaskogu hulka kuulub, õigust ühele ega teisele poole ei andnud, vaid viimati üles seadis nõudmise, et ka valitsuse liikmed peavad viisakamad olema Riigikogu liikmete vastu, hakatakse kasutama üliõpilasi vastaspoole vastu. Nii nagu eile Tartus oli, kus tuli politseil Riigivanem Jaan Tõnison'i lehe toimetuse liikmete komplekti kuuluvaid üliõpilasi, kes olid nende 30—40 hulgas, kes tulid koosolekut segama, kahte üliõpilast koosolekult välja visata. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Ja kui oleks tõesti seda sündinud, siis oleks 7 toimetuse liiget kõik välja tulnud visata. (A. Tupits, põl: Kes siis lehte oleks toimetanud?) Seda ma ei tea. Nad tulid, nagu vahelhüüdest aru saadi, kätte maksuma, et ma olen Riigivanemat siit kõnetoolilt puudutanud. Vanematekogu aga tunnustab, et ma ei ole seda teinud. Nõnda olid nad sunnitud mind kuulama ligi 2 tundi ja pärast mahalöödud silmadega ära minema. Ma toon seda sellepärast ette, et minu arvates ei tule poliitiliseks võitluseks kasutada alaealisi ja poolalaealisi õpilasi, kelle ülesanne on õppetööd teha. (M. Laarman, põl: Kas Viik ka?) Härra Viik, kes välja toimetati, ei ole alaealine, aga ta on, nagu kutsutakse, „igavene bakalaurus“. (K. Ast, stp: Kõige tavalisem Tõnisson'i õpilane.) Kui niikaugele minnakse ja üliõpilase-noorsugu hakatakse poliitilisteks intriigideks ära kasutama ja,

nagu koosolekul tõendati, selleks oli üliõpilasi joodetud purju, et nad vihatud sotsi kat-suksid välja kõrvetada, see mürgitab ära üliõpilaskonna. Pean tunnistama, et mul ei ole ilmiski nii lõbusat päeva olnud kui eile. (K. Ast, stp: Osa neist oli õhtul laudade all maas.) Kui nüüd „Postimehe“, Riigivanema lehe, toimetuse liikmed viiakse politsei poolt koosolekult välja, kus jääb siis meie rahvuslik kõlblus ja rahvuslik põhiheli, kus jäävad voorused, mille eest see ajaleht on võidelnud? Kui nüüd hakatakse üliõpilase-noorsugu niisugusesse töösse rakendama, siis peab siin meelde tuletama piibli sõnu, et „veskikivi tuleb kaela siduda“ neile, kes üliõpilasi hakkavad hankima niisuguseks otstarbeks. See on üks pilt sellest, kuhu poole üks osa üliõpilastest kaldub. See näitab, nagu oleks meie elus mingisugune tühi koht, nagu puuduksid ideed. Valitseb mingisugune karjääri vaim ning tahetakse ülikoolis olles, kui isalt pangatshekki õigel ajal kätte ei saada, tahetakse kergelt laenu saada. Niipea, kui ülikool lõpetatud, loodetakse ka palgarikka koha peale. Teatud ringkonnad on katsunud meie üliõpilasi ära kasutada vastavalt teiste riikide, nagu Ungari, Itaalia ja Rumeenia eeskujul töölistkonna vastu. Kuid see kallaletungimine ei andnud soovitud tagajärgi, lükati tagasi, ja tuleval pühäl lähen tingimata jällegi Tartu. Pean tähendama ainult ühte, et töölistkonna keskel sünnitab see ainult vaenu üliõpilaste vastu, ja see ei ole neile kasulik, kuigi ei ole sellest osa võtnud terve üliõpilaskond, vaid ainult teatud ringkond, kes kuulub Riigivanem Tõnison'i lehe ümbrusesse, kust viimasel korral ka juhid pärit olid.

Kui vähe meie üliõpilased ülikoolis õpivad ja kui vaimuvaesed nad on, selle kohta võin ette tuua ühe näite. Siis, kui loeti ette riigi statistika büroo arvustikku kurjategijate kohta, siis hüüab härra Viik vahele: „Teie kuulute ka nende hulka“. Kui lehitseda karistatud inimeste nimekirju, siis leiate, et mind seal ei ole. Võib olla, on aga kõrgematel võimudel teada, et mind sinna mõnesugustel põhjustel paigutada kavatsetakse. Muidugi, see on iga inimese asi, kuidas ta esineb, kuid siin, haridusministeeriumi eelarve juures, ainult soovitaksin tõsiselt võtta neid nähtusi. Ega sarnased juhtumised ülikoolile kasulikud ei ole, samuti meie noorsoole. Vististi meie üliõpilase aega tuleks teisteks otstarveteks tarvitada, enese täiendamisele, arendamisele, ja sel teel täita seda, mis ülikooli sisse astudes kohuseks on tehtud. Üliõpilaste eest on Eesti rahvas oma peale võtnud kõrged maksud, rahvas maksab igale üliõpilasele suured summad juurde.

A. Usai (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Meie haridusepolitika üheks suuremaks paheks on asjaolu, et siin on puudunud kindel süsteem mitmesuguste haridusealade levitamisel. Ei ole vastavas proportsioonis kulutatud riigi raha alg-, kesk- ja kutsehariduse levitamisel. Iga hariduseala peaks leidma vastavat tähelepanu vastavalt ta tähtsusele riigi ja rahva elus. Nii on meil suuremat toetust ja levitamist leidnud kesk- ja kõrgem haridus, kuna alg- ja kutsehariduse peale on vähem tähelepanu juhitud. Tol ajal, kui meil põhjalikult siin Riigikogus arutatakse majandusliku elu nähtusi ja neid tõsiselt võetakse jõudude kokkuhoiu ja otstarbekohase kasutamise seisukohast, näiteks põllumajanduse ja tööstuse alal, siis on see iseenesest küüdväärt, kuid palju vähem tähelepanu juhitakse vaimlikkude jõudude kasutamisele. Ometi peaks ütleva, et vaimlikkude jõudude otstarbekohane ära kasutamine ei ole kuidagi viisi vähema tähtsusega probleem, kui aineliste jõudude utiliseerimine, sest lõpuks on olemas ometi aineliste jõudude edu peajasalikul vaimlikkude jõudude otstarbekohasest kasutamisest.

Nii näiteks on meil seni vähe tähelepanu juhitud alghariduse levitamisele. Sellest kõneles minu parteisõber Johanson. Avalikkude algkoolide seaduses on ette nähtud, et algkool on meil kuueklassiline, ja peale selle, kui noored inimesed on lõpetanud sarnase kooli ning ei astu erikooli või keskkooli, peavad nad lõpetama kaheaastase täienduskooli, mille õppekavad kutselaadilise iseloomuga. Seni on meil suudetud teostada ainult nelja-aastane algkool; oleme veel väga kaugel kuueaastase kooli teostamisest, rääkimata veel täiendusklasside teostamisest. Nii oli Põlva linnas 1924./1925. a. 5. kl. õpilasi 1,2%, 6. klassi õpilasi 0,4%; Saaremaal — 5. klassi õpilasi 4%, 6. klassi — 2,2% õpilaste arvust. Järvamaal oli seisukord parem, 5. klassi õpilasi oli 8,9%, 6. klassi — 5,6%. Neist arvudest selgub, et kuueaastase kooli läbiviimine nõuab veel palju tööd. Täienduskooli on vähe, võib olla natuke üle 12 klassi, kuna neid peaks kaugelt rohkem olema. Hästi korraldatud algkool on rahva elus äärmise tähtsusega, sest suurem hulk kodanikke jääb algharidusega. 4-klassiline kool ei suuda igatahes praeguste elunõuete seisukohalt vastavat arenemist ja teadmisi rahvale anda. Välismaa algkoolides on õppekursus laiem, 6-, 7- ja 8-aastane ja seda ei loeta paljaks. Seega on muidugi seletatav, et need kultuurriigid, kes oma algkoolid vastavale kõrgemale tõstnud, suudavad ka elus läbi lüüa. Meie aga peame veel kiratsema 4-klassilise algkooli juures. Põhjuseks, mis pärast meil ei ole seni suudetud maksta panna

6-aastast algkooli, on asjaolu, et meil puudub vastav arv koolimaju, tarvilik arv õppevahendeid ja ettevalmistatud õppejõude. Koolimajad, nagu minu parteisõber tähendas, on meil üldiselt väga viletsad. Toon mõned arvulised andmed selle kohta. Linnades on häid koolimaju 18%, maal — 4%. Rahuloldavaid koolimaju linnades 48%, maal — 45%. Halbu koolimaju linnades — 44%, maal — 51%. Kui arvesse võtta seda, et paljud neist koolimajadest, mis võib olla rahuloldavate hulka kuuluvad, on ehitatud ammu, rohkem kui 50 aastat tagasi, siis on kindel, et halbade koolimajade protsent on suurem: koolimajad, mis 50 aastat tagasi ehitatud, ei vasta nüüdisaia kooli tervishoiu nõuetele. Neid koolimaju, mis ehitatud 50 aastat tagasi, see on 1875. aastast peale, on linnades 36,4%, maal 28,3%. 1900.—1917. aastatel on ehitatud koolimaju linnades 42,8%, maal — 31,1%. Pärast 1917. a. on koolimaju võrdlemisi vähe ehitatud, minu andmete järgi mitte üle 30 koolimaja. Paljud koolimajad asuvad üüriruumides: linnades 48,8%, maal — 33,5%. Põlva linnas asub üüriruumides koolimaju 72,7%, Saaremaal — 42,5%. Koolimajadest ei ole põhjalikumalt remonti saanud umbes 40%.

Need andmed näitavad väga selgesti, mis suguses seisukorras püsivad praegu meie algkoolide ruumid. Milline on nende tervishoidlik külg, sellest ei maksa kõneleda. Kuidas sellest raskusest üle saada, kuidas tarvilik arv ajakohaseid algkoolimaju ehitada, seda lahendab osalt uus koolimajade ehitusefondi seaduse muutmise seadus, mis võimaldab tulevikus kiiremas tempos vastavaid koolimaju ehitada. (Haridusminister A. Mõttus: Ilma et seda keeruliseks teha, on see väga lihtne — ehitada uusi koolimaju!) See on üks tähtsamatest seaduseelnõudest hariduse alal viimasel ajal, mis püüab koolimajade soetamise probleemi lahendada. Kuid selle fondi abil ei suuda meie siiski niipea koolimajade puudust kõrvaldada. Omal ajal kogus praegune Viljandimaa koolinõunik M. Raud andmeid selle kohta, kui palju tuleks kulutada raha, et vastav arv koolimaju muretseta. Selgus, et vähemalt 20 milj. krooni.

Viletsas seisukorras püsivad meil ka õppevahendid. Linnades on õppevahendite poolest häid koole umbes 18%, maal 4%; rahuldavaid linnades 48%, maal — 45; halbu linnades 34%, maal — 51%.

Haridusministeeriumi poolt on 1921. aastal välja töötatud õppevahendite nimekiri algkoolidele, mida on kohustatud muretsema koolide ülalpidajad. Esimesse liiki kuulub 50 asja, mis pidid 1923. a. muretsetud

saama, teise liiki 140 nimetust 1925. a. ja kolmandasse liiki 190 nimetust 1930. aastaks.

Tegelikult ei ole omavalitsused suutnud seda kava kuigi suures ulatuses teostada. Põhjuseks on olnud vallaomavalitsuste aineeline kehvus.

Teiselt poolt on aga järelevalve omavalitsuste tegevuse kohta õppevahendite muretsemises nõrk olnud. Kui õppevahendite muretsemine omavalitsustele sunduslik, siis tuleks ka selle järele valvata, et omavalitsused oma kohuseid täidaksid. Ilma õppevahenditeta ei suuda nüüdisaja kool suuremat korda saata. Arvan, et oleks vajalik ka riigi poolt toetust määrata seal, kus õppevahendite soetamine kooli ülalpidajail üle jõu käib, näiteks Peterimaal, kus seni haridusministeeriumi poolt määratud toetussummade arvel õppevahendeid on muretsetud.

Edasi on üheks valusamaks küsimuseks kehvemate õpilaste toetamine. Algharidus on meil sunduslik, kuid meil on palju lastevanemaid, kes ei suuda kehvuse tõttu lastele haridust anda. Õpperaamatuid ja õppetarbeid vajab vähemalt 25% õpilastest; peale selle on palju lapsi, kes vajavad toetust jalanõude ja riiete muretsemiseks ning osa lapsi ka toitmiseks. Sarnaste õpilaste protsent kõigub 2—3 ümber. Riigi eelarve korras on määratud mainitud vajaduste rahuldamiseks võrdlemisi väikesed summad. Käesoleval aastal on ette nähtud 160.000 krooni. Sellest summast on 150.000 krooni määratud avalikkudele algkoolidele ja ülejäänud summast 5.000 krooni keskkoolide ja 5.000 krooni kutsekoolide õpilastele. Igatahes on see summa liiga väike ja ei rahulda seda vajadust, mis tarvilik kehvemate õpilaste toetamiseks. Seda summat tuleks tulevikus märksa tõsta, vähemalt 2 korda.

Mis puutub õpetajate ettevalmistamisesse algkoolidele, siis võib seda korda, mis maksev, rahuldavaks lugeda, sest õpetajate seminarid on suutnud rahuldavate tagajärgedega noori õpetajaid ette valmistada. Kahjuks on meil aga püütud õpetajate ettevalmistust ümber korraldada, ilma et selleks vajadust oleks olnud. On jälgitud meie naaberrahvaste eeskujut, eriti Saksamaa eeskujut, kus maksmata pandud pedagoogilised akadeemiad algkooli õpetajate ettevalmistamiseks.

Ei saa eitada, et vajadust poleks kõrgema-tüübilises õpetajate ettevalmistamises koolis, õpetajate instituudis, kuhu astuksid õpilased pärast keskkooli lõpetamist. Kuid sarnane kool ei peaks asendama seminare, vaid see peaks iseseisva koolina püsima. Nimelt peaks sarnane instituut ette valmistama õpetajaid meie täienduskoolidele ja eriainet õpetajaid. Sellest seisukohast välja minnes oleks sarnase

instituudi avamine vajalik. Reformeerida aga meie seminare oleks enneaegne.

Mis puutub algkooli õppekavadesse, siis on siin rohkem korda saadetud kui keskkoolis. Juba algusest peale on algkooli õppekavad palju elulisemad, kui keskkooli õppekavad. Algkooli õppekavades on tähelepanu juhitud mitte üksi teadmiste, vaid ka õpilaste võimete ja oskuste arendamisele. Avaliku algkooli õppekavadele on antud töökooli suun. Nüüd on tehtud samm edasi, kui leiti, et algkooli õppekavad on liiga laiaulatuslikud, mis ei võimalda küllalt aine läbitöötamist. Ajutistes skeemkavades on püütud rohkem tähelepanu oskuste ja võimete arendamisele juhtida. Praegu on mainitud õppekavad läbitöötamisel. Oleks väga soovitatav, et neis õppekavades oleks sihikindlalt läbi viidud põllumajanduslik suun, sest meie algkoolides õpivad peaaesjalikult põlluharijatelapsed, kes tulevikus ka saavad tegutseda põllumajanduse alal. Ja sellepärast on vajalik, et algkool oma õpilasi kasvataks nende tulevasele elukutsesele vastavas suunas. Tahaksin tähelepanu juhtida meie avalikkude algkoolide õppekavadele keelte õpetamise seisukohalt. Mulle näib, et keelte õpetamine algkoolis on ebaproduktiivselt kasutatud aeg. Varemalt oli meil kaks võõraskeelt algkoolis. Nüüd on üks järele jäänud, kuid ka seda õpetatakse peaaegu asjata. Võõraskeelte kasuks algkoolis tuuakse ette põhjendus, et meil on ühtluskool, ja õpilased, kes algkoolist astuvad keskkooli, peavad keelte alal ette valmistatud olema. Kuid keskkooli astub võrdlemisi väike protsent algkooli lõpetajaist, kuna suurem osa astub ellu. Millises ulatuses suudavad algkoolide õpilased omada võõraskeelt? Näiteks Saksa keelt? Kas suudetakse selles ulatuses võõraskeelt õppida, et seda kasutada edasiharimiseks. Tuleb vastata eitavalt. Palju kasulikum ja elulisem oleks, kui rohkem tähelepanu juhitaks emakeele õpetamisele, sest andmed näitavad, et emakeele õpetamine meie algkoolides jätab palju soovida. Sellepärast on soovitatav, et võõraskeeled hoopis välja jäetaks algkoolist, nende asemel aga õpetataks rohkem emakeelt, looduseteadust ja matemaatikat. Saksa, Prantsuse ja Ameerika algkoolides ei leia meie võõraskeelte õpetamist. See on loomulik, sest algkool peab inimesi ette valmistama elule, kuna teoreetilised sihid peaksid siin tahaplaanile jääma.

Edasi oleks soovitatav, et maksmata pandaks seadused, mis on ette nähtud avalikkude algkoolide seaduses, nimelt nõrgamõistuslike ja nõrgaandeliste laste koolide korraldus, mis praegusel korral maksmata pandud haridusministeeriumi määrustega, samuti täienduskoolide seadus, koolide asutamise, ümber-

moodustamise ja korraldamise määrused, õpetajate valimise, registreerimise ja ametist vabastamise seadus. Siis õpetajate teenistuse-seadus ja koduõpetust korraldavad määrused.

Üldiselt oleks vajalik tulevikus haridus-ministeeriumi tegevuses rohkem tähelepanu juhtida meie algharidusele, kiiremas korras maksma panna kuueaastane algkool ja läbi viia täiendusklassid, mis võimaldaksid rahvale tõsta ta tööviljakust. (M. Laarman, põl: Härra Usai, härra Johanson ütles väga õieti, et meil koolimaju ei ole. Ennem tuleb ikka koolimaja, siis alles saab kooli avada.) Tuleb koolimaju ehitada kiiremas korras, rkl. Laarman! Kõik oleneb sellest, kus seisab meie tegevuse raskusepunkt, sellest oleneb efekt meie saavutustes.

Keskharidust on meil ka ebajärjekindlalt edendatud. On momente, kus meil väga oht-ralt on krediite antud keskkoolide avamiseks, kuid juba järgmisel silmapilgul on asutud nende koolide kokkutõmbamisele. On täiesti luba-matu sarnane politika, kus ühe ministeeriumi poolt keskkooli avatakse, kuna teise poolt neid kiire korras suletakse. Niisuguse kooli-politika juures sünnib suur jõudude kulutus, kuna meil ometi võimalik ei ole asjata jõudu kulutada.

Meil kõneldakse haritlaste üleproduktsoo-nist. Haridus iseenesest on väärtus. Vastu-pidisel oletamisel satuksime vastollu ja peak-sime suure ettevaatusega haridust jagama. Küsimus seisab selles, millist haridust suude-takse koolis anda. Hariduse väärtuslikkuses seisab küsimus. Haridus, mida meil noored inimesed keskkoolist saavad, ei suuda neid elule ette valmistada. Meie õppekavad kesk-koolis on laiaulatuslikud, kuid neid ei suudeta küllalt põhjalikult läbi töötada, mille tõttu pealiskaudsuse sageli valitseb õpilaste tead-miste. Tähtis ei ole teadmiste rohkus, vaid palju tähtsam on see, kuidas need teadmised on läbi töötatud. Õpilased peaksid koolis omama võimisi ja oskusi teadmisi koguda, teadmiste algallikate kallal töötada. Meil võetakse õppe-raamat ja õpitakse ülesantud õppetükk pähe ja vastatakse õpetajale, kes istub raamat käes ja jälgib, kuidas ülesanne pähe õpitud. Nii muidugi ei suudeta ette valmistada inimesi, kes tulevikus suudaksid iseseisvalt töötada. Selleks peaksid meie keskkoolis teised õpetamise meetodid valitsema. Peaks kasutama rohkem uurimise meetodeid, töökooli meetodeid, mis sunnivad õpilasi isetegevusele teadmiste omandamisel. Õppetegevust tuleks nii juhtida, et õpilased kasutaksid raamatukogusid, leksikone, kõiksugu õppevahendeid ja nende abil seak-sid kokku vastavad teadmised tunniks. Nii-sugune kombinatoorne vaimlik tegevus suu-

dab ette valmistada inimesi, kes tõesti suuda-vad iseseisvalt tulevikus töötada. Kahjuks niipalju, kui minul on võimalik olnud jälgida keskkooli tegevust, ei sünni õppetöö meil sar-nasel teel. Ameerika koolides on koolitunnis-tustes lahter, kus tähendatakse ära õpilase oskus kasutada raamatukogusid, õppevahn-deid. Meil selle peale tähelepanu ei juhitu. Ometi on inimese tegevuses äärmiselt täht-tis oskus teadmisi koguda, oskus iseseisvalt töötada. Meie keskkooli lõpetajad, kui nad ülikooli astuvad, oskavad ainult õppida, kuid ei oska töötada. Keskkoolis omandatud harju-mused kantakse üle ka ülikooli ja seal tuubi-takse ka, kus see võimalik, kuid ei tehta tea-duslikku tööd. Meil on üliõpilasi-juriste, kes istuvad kodus, loevad vastavad õpperaamatud läbi, söidavad ülikooli ja annavad eksamid, ilma et neil pruugiks ülikoolis töötada. Nii-sugune õppeviis valmistab ette tegelasi, kes ei suuda seda anda, mis tegelik elu neilt nõuab. Ka on nad võimetud midagi korda saatma teaduse edendamiseks. Teaduslik vaim peab läbistama õpetamist juba keskkoolis, vastavalt keskkooli õpilaste võimistele. Peab ütleva, et õppetöö süvendamiseks on väga vähe ära tehtud. Sellega on seletatav, et noortel kesk-koolis ja pärast ülikoolis puudub huvi teaduse vastu. On ette tulnud, et pärast kooli lõpetamist põletatakse õpperaamatud ära, tehakse oma-pärane autodafee ja oldakse rõõmus, et igavast õppimisest lahti saadud.

Edasi tahaksin tähelepanu juhtida kasva-tuslikule küljele meie koolides. Viimastel aastatel on hakatud meil kõnelema hingelisest kasvatuses selle asemel, et kõnelda eetilise-st kasvatuses. Hingelise kasvatuses aluseks on võetud usuõpetus ja kooli palve, välja minnes eeldusest, et palvete kaudu suudetakse kõige paremini hingelist kasvatuset harrastada. (O. Gustavson'i, stp vahelhüüe.) Peab konsta-terima, et palved kasvatuses vahendina on ebaotstarbekohane meetod. Palved on kju-nenud koolides mehaaniliseks toiminguks. Ja teisiti ei võigi see olla, sest ei suuda lapsed ega täiskasvanud komando järgi palvetada. (M. Juhkam, tõer: Loodame, et nüüd tõmma-takse rist peale sellele krempilile.) See oleks rõõmustav nähtus, sest palvete näol kasvatatakse variseerlikku vaimu. Mõnes koolis on palvete-ga isegi nii kaugele mindud, et veerand tundi igal viisil palvetatakse. Õpi-lased ei võta palvetamist tõsiselt, naerdakse, tõugatakse ühtteist j.n.e. (A. Tupits, põl: See on üks palvetamise viis.) Petseri gümnaasiumis oli hiljuti sarnane juhtumine, kus üks õpilane viimasest klassist loobus kooli palvetest. Koolijuhatus aga nõuab, et kõik, kes usuõpetuse tundidest osa võtavad, peavad

palvel käima. Kes ei käi, selle vastu võetakse vastavad surveabinõud tarvitusele. See õpilane võttis küll osa usuõpetuse tundidest, aga palvetel ei käinud. Lõpuks küsiti temalt — miks ta nii sihikindlalt loobub palvetundidest. Õpilane vastas: see ei ole palve, vaid profonatsioon, kus hävitatakse igasugune usuline tunne. (Vahelhüüe paremalt poolt: Kes siis palvet peab?) Õpilased ise loevad raamatust palveid. Usulistest tunnetest välja minnes ei sõندانud see noormees palvetundidest osa võtta. Nüüd on pedagoogikakõuekogu hädas, kas karistada õpilast, kes nii tõsiselt usuküsimusi võtab. On kindel, et sunduslikud palved hävitavad usutunde, kellele see olemas, ja demoraliseerivad õpilasi. Sellepärast oleks väga soovitatav küsimuse lahendamiseks midagi ette võtta, et noored juba algusest peale ei harjaks kergelt võtma tõsiseid küsimusi. (J. Teemandi, põl vahelhüüe.) Kahjuks ei ole see usuvabadus, vaid siin pumbatakse usku mehaaniliselt sisse. (J. Teemant, põl: Et ka sotsialistid usuliste küsimustega tegemist teevad, see on väga rõõmustav nähtus.) Tuleb teha, härra Teemant, sest kui usuõpetuse kaudu rikutakse meie noorsugu, siis peavad ka sotsialistid sellele küsimusele tähelepanu juhtima. Meile ei ole ükskõik, kuidas noorsugu elule ette valmistatakse.

Edasi tekitab meie koolis raskusi distsipliini küsimus. Koolides valitseb väline distsipliin, kus püütakse põhimõttel — ma keelan ja ma käsin — tegutseda, kuna autonoomne, ennast määrav sisemine distsipliin tagaplaanile jääb. See on pedagoogilisest seisukohast väga kurb nähtus. Tuleb eeskätt kasvatada väsimist distsipliini, et kasvatada inimesi püsivate kõlblikkude vaadetega: tahtega. Õpilased on distsiplineerimata: niipea, kui õpetaja klassist lahkub, on otsekohe kära lahti. Õpetajad alatasa pööravad inspektori või koolijuhataja poole, et viimased korraloomiseks midagi ette võtaksid. (L. Raudkepp, krst: Õpetaja enese süü, see näitab, et ei ole autoriteeti!) Kõik see näitab, et meil ole distsipliiniga midagi korras ei ole. Ameerikas, nagu teada, töötavad õpilased sagedasti pike-mat aega täiesti iseseisvalt, ilma et õpetajad nende tegevust juhiks: antakse töö kätte, ja õpilased töötavad vabalt. See on rõõmustav nähtus, et noored inimesed suudavad töötada iseseisvalt. Sarnase kasvatus juures saaksime meie kodanikke, kellele ei puuduks sisemine distsipliin.

Muu seas ka sellest, kuidas on korraldatud Ameerikas palvetunnid. Ameeriklased on usuliselt väljakujunenud rahvas, kuid Ameerika koolides ei ole usuõpetust ega palveid. Ameerika

rika koolides on igapäev 15 minutit enne tundi musikaalsed ja kirjanduslikud ettekanded, mida õpilased heameelega kuulavad. Sarnased sissejuhatused tööpäevale sunnivad õpilasi hiljaks jäämata koguma koolimajadesse, sest nad ei taha ilma jääda huvitavatest ettekannetest.

Sellest näeme, et ratsionaalne pedagoogika on rajatud õpilaste huvide kasutamisele. Selles mõttes ei ole meie keskkool suutnud suuremat korda saata. Nagu juba tähendasin, ei ole vahekorrad õpilaste ja õpetajate vahel küllalt südamlilikud. Meil tuleb pahatihti ette õpilaste enesetapmisi, nagu see hiljuti sündis Olustvere põllumajanduslikus koolis. See juhtus vist sellepärast, et õpetajad väga külmalt võtsid nooremehe päevamuresid, häda ja viletsust. Siin peaks katsuma ka muudatusi ette võtta, et õpetajad oleksid õpilaste sõbrad ja juhid ja ei esineks ainult korrahoidjatena koolis. (A. Kornell, as: Kas enesetapmise põhjused on selgitatud?) Ma ei tea, kas seda küsimust on selgitatud, arvan aga, et härra põllutööminister on samme astunud, et selgusele jõuda, mispärast õpilane Vasa enda maha lasi.

Õppekavad keskkoolis peaksid omama püsivama iseloomu. Õppekavu on mitu, nende käsitamine on reguleeritud ringkirjadega. Oleks aeg õppekavade ümbertöötamisele asuda, mis juures tuleks vähendada õppematerjali neis kavades, et võimalik oleks rohkem tähelepanu ainete läbitöötamisele ja õpilaste isetegevusele juhtida. Ainete rohkus ei võimalda meie keskkoolis tarvitada töökooli meetode.

Mis puutub kutselisse haridusse, siis on meil seni sellel alal õige ettevaatlikult ja mõõdukalt tegutsenud, palju ettevaatlikumalt, kui keskhariduse levitamisel. Kuid siiski tuleks ühte tähendada ja nimelt seda, et meie kutselaadilised keskkoolid ei suuda vastavas ulatuses ja küllalt tõsiselt noori inimesi elukutsele ette valmistada. Sellepärast tuleb tervitada haridusminister dr. Mõttus'e uusi kavatsusi, sellelaadilisi keskkooli tehnikakoolideks ümber muuta. Ma usun, et sel teel saavutame palju paremaid tagajärgi elunduetest välja minnes ja paremini lahendame kutseharidusliku probleemi.

Kuid siin ei tuleks korrata vigu, mis tehtud keskhariduse levitamisel. Kutseharidust on vaja, kuid siiski võib seda levitada ainult selles ulatuses, kui võrt suudame neid jõude ära kasutada, sest lõppude-lõpuks võib sündida, et tehniliselt ettevalmistatud inimestest tekib üleproduktioon. Sellepärast peaks ainult neil aladel kutsekoole avama, kus on väljavaateid ettevalmistatud jõudude ärakasutamiseks. Koolielsele kasvatusle, lasteaeadele, on meie

eelarves seni vähe tähelepanu juhitud. Meil on umbes 45 lasteaeda maal ja linnas, kuid nende toetamiseks on määratud ainult 5.000 krooni. Igatahes vääriski koolieelne kasvatus suuremat tähelepanu. Lasteaedade toetamiseks tuleks tulevikus suuremaid summasid määrata.

Samuti tuleks vabaharidusetöö edendamise kohta märkida, et võrreldes kuludega koolihariduse edendamisel, annab riik liiga vähe vabahariduse edendamiseks. Edendada sunduslikku haridust ilma selleta, et meie tulevikus ei katsuks kindlustada neid positsioone, mis kooli kaudu võidetud, ei ole õige politika. Sagedasti unustatakse kõik teadmised ja tarkus, mis koolist saadud, selle tõttu, et pärast kooli lõpetamist ei ole võimalik oma teadmisi täiendada ja edasi arendada. Selleks peaks meil olema hästi väljatöötatud välishariduse võrk. Kuid meil puudub koguni keskkohas, haridusministeeriumis, välishariduse osakond, mis igatahes on eitav nähtus. Ei või jätta ühte nii suurt ala, nagu seda on välishariduse edendamine, riigi koolivalitsuse direktori abi kätte kõrvalametina, kellel on teatud ülesanded ja kes ei suuda oma tervet tööjõudu rakendada välisharidusele. Meil puuduvad vastavad vabahariduse kavad ja arvustik, ilma milleta on raske plaanikindlalt vabahariduse alal tegutseda. Puudub vabahariduse keskmuseum, puudub keskraamatukogu. Et kõike seda saavutada, tuleks suurendada tulevikus krediite välishariduse alal. Need krediidid tasuksid end täiesti, vastasel korral kaotaksime suure protsendi neist kuludest, mis kulutame sundusliku hariduse makspanemisel.

Lõpuks toonitaksin veel, et meil ei ole seni tarvilikku tähelepanu juhitud asutuste loomisele, mille sihiks oleks meie õppetegevuse süvendamine. Meil puudub näiteks keskpedagoogiline muuseum esemetega kodu- ja välismailt. Lääne-Euroopa riikides on sarnane keskmuseum olemas. Meil on praegu pedagoogilised muuseumid ainult Tallinnas ja Tartus, mis loodud eraalgatusel. Haridusministeerium toetab neid muuseume, kuid sellest on vähe. Tuleks alus panna keskpedagoogilisele muuseumile.

Edasi puudub meil eksperimentaalne kool, katsekool, kus oleks õpetajail võimalik jälgida uusi pedagoogilisi süsteeme ja meetodilisi võtteid. Ilma sarnase koolita ei suuda meie pedagoogilist tegevust süvendada.

Meil puuduvad pedagoogilised laboratooriumid, mida leiame ainult ülikooli juures, kuna Saksamaal on iga koolivalitsuse juures pedagoogilised laboratooriumid. Mulle võidakse öelda, et vaadake, meie võime kasutada neid tulemusi, mida teised rahvad katselise

pedagoogika alal saavutanud. Kuid asi ei seisa üksi neis tulemustes, mida meie valmis kujul võtame, vaid tähtis on see, et meie iseseisvalt oma pedagoogilist kultuuri arendame. Sellepärast oleks soovitav, et haridusministeerium aitaks kaasa sarnaste laboratooriumide ellukutsumisele.

Samuti puudub meil õppevahendite valmistamise kesk-töökoda, missugusel asutusel oleks suur tähtsus meie koolide varustamisel õppevahenditega. Õpetajate liit on üles seadnud need järjekorralised probleemid, kuid tal puudub ainejõud nende makspanemiseks. Õpetajate liidule ei lubatud rahalist loteriid korraldada õpetajate maja ehitamiseks, kus oleksid aset leidnud vastavad pedagoogilised asutused. Meil antakse kõiksugustele asutustele loterii korraldamiseks võimalusi, kuna õpetajate liidule sarnast luba ei antud. See on igatahes täiesti võõrastav, arvestades selle tähtsusega, mis õpetajate majal pedagoogilisest seisukohast oleks olnud.

Üldiselt vajab meie kool tõsiselt tööd tulevikus mitte sedavõrt hariduse levitamise mõttes, kui õppetöö süvendamise mõttes. Oleks aeg tõsisemalt võtta kasvatuslikke probleeme, et saavutada väärtuslikku haridust. Pealiskaudne haridus on tõesti kahjulik, ja sellest seisukohast võime kõneleda haritlaste üleproduktioonist. Kui meil oleks rohkesti hästikasvatatud ja haritud kodanikke, kes oskaksid elus hästi orienteeruda, oleksid õpetatud elu tõsiselt võtma, tõsiselt enese kallalt töötama, siis võib olla meil ei tuleks kõneleda haritlaste üleproduktioonist. Iga haritud inimene on väärtus, on jõud, mis suudab elu edasi viia. Poolikult haritud ja viletsasti haritud inimesed on muidugi negatiivne nähtus, ja sellest seisukohast võib, nagu ma juba tähendasin, meil kõnelda haritlaste üleproduktioonist. Meil maksavad veel vaated, et iga haritlane, kes on saanud vastava atestaadi, võib pretendeerida mingisugusele palgalisele kohale. See oli nii, võib olla, paar-kümmend aastat tagasi, kus tõesti iga väike haridus võimaldas koha ja palga, aga käesoleval momendil ei ole see võimalik. Iga inimene peab elus ise läbi lööma ja selleks vastava ala oma tegevuseks välja valima; seda suudab ta teha ainult siis, kui ta on kooli poolt varustatud hea kasvatusel, oskusega ja võimetega töötada. Siis ei ole karta, et haritud inimene oleks liigne, et meil tuleks kõneleda haritlaste üleproduktioonist.

A. Tõllassepp (rhv) (fakt. märk.): Härra Johanson seletas ülikooli eelarvest kõneldes, nagu oleks „Postimehe“ toimetuse poolt temale Tartus mingisugune vastuvõtt korral-

datud. Võin tõendada, et „Postimehe“ toimetuse poolt ei ole härra Johanson'i vastuvõtmiseks midagi tehtud, ei ole sarnast kavatsust olnud, ega saa ka edaspidi olemas. Ei ole ka mingisuguseid abinõusid „Postimehe“ toimetuseleks tarvitusele võtnud, et härra Johanson'i kõnet seal nurja ajada.

Mis härra Viik või teised väljaspool toimetust teevad, siis teab härra Joonas väga hästi, palju ta vastutav on nende toimetuse liikmete eest, kes „Rahva Sõna“ toimetuses on.

Vaheaeg kl. 19.30 min. — kl. 19.50 min.

J. Lattik (krst): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesoleva haridusministeeriumi eelarve juures on erilisel just puudutatud üliõpilaskonda, on juba varemalt üldistel läbiarvakehadel paaril korral härrade Pätsi ja Martna poolt kõneldud sellest, kuidas meie üliõpilaste arv liiga suur on, on otsitud teid ja abinõusid, kuidas seda arvu vähendada.

Täna härra Johanson tõi näiteid meie üliõpilaskonnast, mis meeldivad ei ole, ja näitas, kuidas eriti meie organiseeritud üliõpilaskond ebasüüdsalt üles astub, kuidas nende juures joomine on maad võtnud ja kuidas seal kõlblusvastaseid tegusid tehakse. Mina ei taha siin hakata üksikuid üliõpilasi kaitsma, kuid sarnaste süüdistustega tulla üliõpilaskonna vastu parlamendis, arvan, et see õige tee ei ole. (L. Johanson, stp: Kas Teie kuulsite, et mitte terve, vaid ühe osa kohta!) Mina kuulsin väga hästi Teie kõnet, et teie süüdistus kandis täitsa üldist ilmet kogu üliõpilaskonna vastu. Mina pean tähendama, et suur hulk vilistlasi on kõik pärit organiseeritud üliõpilaskonna perest. Meie üliõpilaskonna kohta tuleb seda tähendada, et praegused üliõpilased on üldse noored. See on õieti nende nõrkus. (L. Johanson, stp: Et nad kõlblusvastaseid tegusid teevad, seda ma ei öelnud.) Kas just kõlblusvastaseid või teisi halbu tegusid, igatahes on nad Teie silmis halvad. Süü seisab õieti meie keskkoolis, kes nii noori õpilasi ülikooli saadab. Meil on palju selle üle pead murtud, kuidas saaks üliõpilaste arvu vähendada, mis tuleks teha. Ma arvan, lugupeetud Riigikogu liikmed, enne kui meie üliõpilaskonda revideerida, peaksime peale algama keskkoolist, seal tuleks tõkkeid otsida, et kõik ei valguks ülikooli. Ei ole õige seisukoht, et kõigil ei ole tarvis ülikooli pääseda, meie peaksime aga ära hoidma ülikooli pääsemise keskpärastel õpilastel, kes seal midagi ei tee, kes seal ainult aega viidavad, seal aega surnuks löövad. Seda saame sarnasel juhtumisel teha, kui meie keskkooli nii reorganiseerime, et meie keskkooli juures uue

eriklassi loome. Siis valgub ainult see osa õpilaskonnast ülikooli, kes tõesti teaduse vastu huvi tunneb. Andekamad õpilased teevad ikka tööd ja teevad ka ülikoolis midagi. Aga see osa üliõpilaskonnast, kel ei ole annet, kes seal aega asjata surnuks lööb, see on meile koormaks. Seda peaksid silmas pidama need, kes praegu vastutavad keskkooli ümberkorraldamise ja loomise alal. Mulle näib, et praegune Vabariigi Valitsus võiks seda teha ja keskkooli korraldada nii, et rohkem küpsed inimesed elusse lähevad, kui tal jõudu ja tahtmist on.

Paistab silma, et valitsus kontakti otsib organisatsioonidega. See on väga õige ja hea töö, kui see kontakt tarvilikuks loetakse. Aga mulle näib, et praegusel Vabariigi Valitsusel kaob endal kontakt, see läheb väljaspoole. Vaadatakse valijate peale, mis nemad arvavad.

Teie nägite, austatud Riigikogu liikmed, kuidas koalitsiooni rühmad üksteisele meelitusi ütlesid, kuidas nad oma arveid õiendasid. Paistab, et need kõned on rohkem määratud tulevatele valijatele. Mitte kontaktis sellega, mis olemas on, vaid kontaktis oma seljatagusega, oma valijatega. Kõik rühmad on ainult sellest huvitatud, mis seljatagusel öelda on. Kui valitsus oma praeguses suures koalitsioonis väliselt nii tugev paistab olema, siis võib küll öelda, et ei puudu traagika sisemiselt. Kodus ei ole ühtlust. Ma ütlesin, et koalitsioonis olevad rühmad teevad üksteisele nii öelda armuavalduisi ja toovad perekonnaasju ette. Minule paistis igatahes silma, et kui koalitsioon tugev on, siis niisuguste asjadega ei tulda.

Need oleksid lühikesed märkused, mis minul haridusministeeriumi eelarve puhul öelda on. Eelarve suhtes on võetud teatud seisukohad, ning sellepärast on temas praegu muudatusi teha raske. Tahaksin veel ühe asjaolu peale tähelepanu juhtida. Nimelt selle peale, mis puudutab Vene gümnaasiumit Tartus. See gümnaasium on lubatud koolidevõrku võtta, kuid siiani ei ole seda tehtud. Kui revidendid seda kooli revideerimas käisid, siis võisid nad tõendada, et seal koolis virgalt tööd tehakse. Ja mis puutub selle kooli koolidevõrku võtmise kohta, siis peab ütleva, et niisuguseid koole koolidevõrgus on palju. Selle gümnaasiumi summa suhtes on tehtud ettepanek, seda vähendada. Kuid minu arvates ei koormaks see eelarvet kuigi palju, kui seda summat paari tuhande krooni võrra suurendatakse, nagu ette pandud, kuid see aitaks kooli ülalpidamiseks palju kaasa. Et seda kooli koolidevõrku praegu üles võtta ei saa, siis ei oleks kuidagi soovitatav seda jätta niiviisi kiratsema.

See oleks kõik, mis minul haridusministeeriumi eelarve kohta öelda on.

O. Gustavson (stp): Ma arvan, et ühenduses haridusministeeriumi eelarvega peaks antama selle kohta seletusi, kuidas maa omavalitsustel oleks võimalus neid kohustusi täita, mis 1. aprillist maksma hakkav õpetajate palgaseadus neile peale paneb. Praegu on selles küsimuses kõike muud, ainult mitte selgust. Ma ei suuda saada aru, kuidas maa omavalitsused saavad oma eelarve esitada ja vastu võtta tähtjaks. Praegu on lugu nõnda, et sel ajal, kui omavalitsused oma eelarve eeltöid tegid, ei olnud võimalus neil tutvuneda uue seadusega, mis 1. aprillist maksma hakkab. Kui ma ei eksi, kuulutati õpetajate palgaseadus alles läinud nädalal Riigi Teatajas välja, ja nüüd alles on neil võimalus avanenud umbkaudu kalkuleerida, missuguseid rahalisi kulutusi seadus neile peale paneb. Teiselt poolt maksab seaduslik nõue, et eelarve olgu kokku seatud, esitatud ja vastu võetud 1. aprilliks. Tekib imelik vastolu: maa omavalitsused peavad eelarvet kokku seades arvestama seadusega, mida nad ei tunne. Ma ei tea, kuidas teised omavalitsused sellega hakkama on saanud, aga minul oli juhus osa võtta Pärnumaa esinduskogu koosolekust, mis oli eriti pühendatud selle küsimuse kaalumiseks. Need tõsiasiad, mis Pärnu maanõunikud ette kandsid, peaksid väärima valitsuse tähelepanu.

Teatavasti taheti anda uue õpetajate palgaseadusega teatavad soodustused omavalitsustele. Mis puutub linna omavalitsustesse, siis on kahtlemata nad soodustusi saanud. Aga maa omavalitsused on soodustuste asemel saanud midagi muud. Siia maani pidi, tõsi küll, maa omavalitsus õige suure protsendi õpetajate palkadest kandma. Aga see osa kaeti totatsiooni summade arvel. Maksti välja totatsiooni arvel ka arstiabi ja perekonnaabi- raha.

Nüüd on aga lugu teine. 1. aprillist peale hakkab maksma uus riigi eelarve, selles puudub igasugune toetus maa omavalitsustele õpetajate palkade maksmise võimaldamiseks. Mis on selle tagajärg? Tagajärg on see, et maa omavalitsused ei jaksa kuidagi oma eelarveid ots-otsaga kokku saada. Ma tooksin näiteks Pärnu omavalitsuse eelarve. Seal oli esialgne puudujääk — ma toon selle endistes rahaüksustes — 10.267.615 marka, sellest õpetajate palkade arvel 4.560.000 marka. Pärast seda, kui maavalitsus puudujääki oli kärpinud, langes see 3.678.815 marga võrra. Jäi puudujääki 6.587.800 marka. See on puudujääk, mille katmiseks praegu Pärnu maa

omavalitsusel igasugused väljavaated puuduvad. Teistes kohtades on samuti tekkinud tunduvad puudujäägid. (M. Juhkam, tõer: Ja rahaminister teab seda ja kuude viisi ei liiguta kätt.) Ma arvan, et see küsimus tohiks tal teatav olla, sest maa omavalitsuste liit on minu teada valitsuse, rahaministri ja vist ka haridusministri tähelepanu sellele juhtinud. (Haridusminister A. Mõttus: Minu poole ei ole keegi pööranud.) Teie poole ei ole pööratud. Siis on väga kahju, et neid asju on rohkem rahaministri ja Riigivanema kaudu aetud. Ma arvan, et kui härra Riigivanem ei taha seda küsimust valitsuses üles võtta, siis peaks pöörama asjaoomase ministri poole ja teda informeerima. Arvan, see küsimus on küll niivõrt tähtis, et see peaks eelarve vastuvõtmisel lahendatama, sest muidu ei saa maa omavalitsused oma eelarveid kokku seada. Härra Penno ütleb: seavad küll, kuid selle eeldusega, et riik tuleb abiks. (R. Penno, as. vahelhüüe.) Ma ütlesin, Pärnumaal ja teistes maa omavalitsustes on ära kasutatud kõik võimalused, mis neile maksvad seadused lubavad. Teiselt poolt on minimaalsuseni vähendatud kõik kulud. (J. Lattik'u, krst vahelhüüe.) Pärnu kohta võin ma seda kindlasti öelda. Meie kaalusime kogu eelarve läbi, aga ei leidnud kuskilt enam midagi kärpida. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Harjumaa asju ma ei tea. Võib olla, et siin seisukord tõesti parem. (Vahelhüüe.) See on erand, erand aga aitab üldreeglit kinnitada. Pärnumaal oleks lugu nii, et see osa, mis uue seaduse alusel maakonna kanda tuleb, teeb välja 6 miljonit marka. Kui arvestame, et Pärnumaa oma suuruse ja elanikkude arvu poolest on keskmine, mõned on talt suuremad, teised vähemad, siis võiks ümmarguselt arvestada iga maavalitsuse suhtes 6 miljoni margaga. (Vahelhüüe paremalt poolt.) See teeks üldsummas välja 60 miljonit marka.

Valitsus peaks leidma tee selle summa leidmiseks ja eelarvesse võtmiseks. Teist teed ei ole, kui tahetakse, et maavalitsused peavad oma eelarved esitama ja et eelarved tasakaalus oleksid.

L. Raudkepp (krst): Käesoleva aasta eelarve alamkomisjonis, kes läbi vaatas haridusministeeriumi eelarve, oli sama palju tööd, kui eelmistelgi aastatel. Alamkomisjon ei piirdunud sellega, et vaatas läbi akte, vaid käis veel kohtadel, nagu Tartus j.n.e. Aega oli väga vähe ja oleks veel rohkem tarvis, et tutvuneda haridusministeeriumi eelarvega, mille vastu aga üldiselt kujunes välja täielik usaldus.

Kuid üks asi tekitas erilist elevust ja on lõõnud laiemaid laineid. See on ühe õppeasutuse maadlemine haridusministeeriumiga ja ümberpöörduvalt — haridusministeeriumi maadlemine ühe õppeasutusega, see on Tartu konservatooriumiga. Tartu konservatoorium, mis on eraõppeasutus ja mis mõne aasta eest oli ministeeriumile armsaks lapseks, ei ole seda enam; kõrvale on nüüd tekkinud adopteeritud teine laps — kõrgem muusikakool Tartus. Ma olen ka sellel arvamusel, nagu komisjoni enamuski, et kahte muusikakooli meil ei ole tarvis, aga ministeerium tahab, maksu mis maksab, ruttu teha lõpp Tartu erakonservatooriumile ja tarvitab sealjuures suurekaliibrilist kahurit. Kas oli tarvis kohe ette kirjutada ja välja kuulutada, et see õppeasutus suletakse eraõppeasutuste seaduse teatud paragrahvi põhjal, et kui ta kahe kuu jooksul ei ole registreeritud, siis suletakse ta? Isegi Riigikohus pidi vahele astuma ja ütleva, et haridusministeerium ei ole õieti toiminud. Meie arvame kõik, et haridusministeerium peab seisma nii kõrgel, et kohus harilikult ta ligi ei pääseks, juba haridusministeeriumi kõrge renomee pärast. Ministeerium ütleb, et Tartu konservatoorium ei olevat registreeritud, kuna sama haridusministeerium kuulutas välja 1926. aastal, et ka Tartu konservatoorium on registreeritud. Nüüd, märtsikuu algul, anti aga teada, et see õppeasutus ei olevat registreeritud, aga õppejõude registreeriti ju alati. Siin avaldub ebajärjekindlus, mis hariduspoliitikal ei ole hea ja loob halba meeleolu nende õpetajate ja õpilaste keskel, kes kuuluvad sinna õppeasutusse, millega haridusministeerium on asunud võitlusse elu ja surma peale. Nimekirjas, mis avaldati haridusministeeriumi poolt 1926. aastal trükitud kujul, on loetletud peale muude asutuste niihästi Tallinna kui ka Tartu konservatoorium, kelle kohta haridusministeerium nüüd deklareerib, et ta ei olevat üldse registreeritud. Seal on tähendatud vastuvõtmise tingimused, et need Tartu konservatooriumis on ühesugused Tallinna konservatooriumi omadega, samuti need õigused, mida kursuse lõpetajad omandavad. Igatahes näeme selles ebajärjekindlust haridusministeeriumi tegevuses, mis talle kasulik ei ole ja mis on pealegi ebaõiglane, mida ei saa tähelepanemata ja märkimata jätta, kuna on ju olemas seaduslik võimalus selleks, et Tartu konservatoorium likvideeruks rahulisemalt, normaalsemalt. Nüüd aga lastakse suurte kahuritega ta pihta, ja Riigikohus peab vast mõne päeva pärast ütleva, et haridusministeeriumi korraldus ei ole kokkukõlas seadusega, seda enam, et haridusministeerium on muidu väga huvi-

tatud, et õppeaasta kestel ühtki õppeasutust ei likvideeritaks ega suletaks, samuti et õpetajad ära ei astuks õppeaasta kestel, et õppetöö selle all ei kannataks. Miks haridusministeerium tahtis siin olla Jupiter, tingimata, paugu pealt lõpetada asutuse olemasolu, õgides teda ja kallale minnes temale, kuna selle likvideerimine on võimalik loomulikumal ja rahulikumal viisil? Siin on haridusministeerium ruttu toiminud ja ei ole kaasa aidanud selleks, et olla õigluse ja asjalikkuse renomee osaline.

J. Lattik (krst): Lugupeetud rahvasaadikud! Arvan, et rkl. Raudkepp on end siin tõeliselt ühe väga väikse asja ette rakendanud. Siin on tegemist ühe energilise isikuga, kes oma kooli huvide eest valvel on. Meie teame väga hästi Tartu muusikakooli tekkimise lugu. Põhikiri on kinnitatud, kooli ei ole registreeritud niipalju kui mäletan. Direktoriteks olid Avik ja Nieländer.

Mis puutub sisuliselt sellesse kooli, siis teame, et ei ole olnud tõsist konservatooriumi. On energiline direktor, kes on Riigikogu rühmade poole pööranud ja on rkl. Raudkepi poole pööranud ja õigust otsinud, rkl. härra Raudkepp toetab teda.

Tartu muusikakooli on meil tingimata tarvis, aga kahte konservatooriumi ei ole vaja. On kõige parem, kui Tartu konservatooriumi küsimus Riigikogust jäädavalt kaob.

Haridusminister A. Mõttus: Väga austatud Riigikogu liikmed! Siin on härrade Riigikogu liikmete Gustavson'i, Kurtschinsky, Kingu, Pesur'i ja Martinson'i poolt tehtud ettepanekuid üksikute summade suurendamiseks. Mul on au nende vastu vaielda. Vabariigi Valitsus ühineb täiel määral eelarve-üldkomisjoni poolt ettepanud summadega ja ei pea võimalikuks eelarvet suurendada.

Edasi on pikemalt peatunud ja sõna võetud haridusministeeriumi ja selle poliitika kohta üldiselt. Kõige kaaluvamaks siin peab lugema Riigikogu liikmete Johanson'i ja Usai poolt ettetoodud mõtteid, missuguseid ühes osas tuleb tervitada, kuna nad mitte ainult negatiivseid külgi haridusministeeriumi poliitikas ei otsi, vaid näha püüavad ka seda, mis seni on tehtud positiivset. Niisugusel teel leiame sihtjooni tuleviku jaoks, mis kasulikud võivad olla meile kõigile.

Väga valusaks osutub rkl. Gustavson'i poolt ülestõstetud küsimus, nimelt maa omavalitsuste raskused, mis tekitab õpetajate uue palgaseaduse tõttu. Siin on selge, et seisukord võib kujuneda maa omavalitsustele ülesamatuks, kui valitsus neile appi ei tule. Ei ole aga õige see, nagu ei oleks valitsuse ringkon-

dades selle küsimuse üle seni mõeldud ja nagu ei oleks valitsusel mingisuguseid soove raskustest ülesaamiseks. Küsimus oli kaalulmisel siis, kui uus õpetajate palgaseadus Riigikogus arutusel oli. Kaaluti, kas ei oleks otstarbekohane omavalitsuste palgamaksmise koorem täiel määral võtta riigi kanda. Kuid sealsamas rõhutati ka seda, et kuni meil juriidilised vahekorrad valitsevad senisel kujul omavalitsuste ja keskvalitsuse vahel koolikorralduse alal, ei oleks oportuun minna sellele teele. Kuid meil on ministereiumis käimas töö koolikorralduse ümbertöötamiseks, ja mina loodan, et hiljemalt sügiseks jõuab sarnane seadus Riigikogusse. See valmistab pinna selleks ette, et õpetajate uus palgaseadus, millise jaoks ministereiumis juba materjalide kogumine käimas ja mis ka sügiseks Riigikogusse peab jõudma, kulude küsimuse lahendamise suudaks. Kui aga küsitakse, kuidas seni raskustest üle saada kavatsetakse, siis pean tähelepanu juhtima sellele, et terve rea aastate kestel on saadud asjast üle toetuste määramise teel ja see tee on ka praegu veel lahti. Muidugi mõista, ei saa seda täiesti seadusepäraseks lugeda, ja õigem oleks, kui küsimus seadusega lahendamise oleks leidnud, kuid neil eeldustel, millest ma praegu rääkisin, ei olnud see siiski võimalik. Kui selguvad lõplikult omavalitsuste elarved ja nende puudujäägid, siis on loomulikult Vabariigi Valitsuse ülesanne ja kohus selle eest hoolitseda, et need puudujäägid ei tekitaks katastroofe, et omavalitsused ei kannataks nende all rohkem kui seni.

Siis loen ma veel omaks kohuseks vastata härra Kärneri küsimisele Tartu ülikooli bioloogia jaamale Saaremaal antud maa-ala asjus. Kuusnõmme mõis ühes seal asuvate hoonetega, mererannikute ja saartega on ülikoolile omanduseks antud Tartu ülikooli seaduse § 112. põhjal. Selle seaduse alusel ja põhjal on 21. mail 1926 vastava akti järgi ülevõtmise ka teostatud. Maa-ala koosneb isenesest järgmistest osadest. Seal on 2,11 tiinu õue- ja aiamaad, 19,49 tiinu põllumaad, 36,80 tiinu heinamaad, 198,73 tiinu karjamaad, 43,86 tiinu metsa ja 90,04 tiinu kõlbmata maad. Nagu sellest näha, on seal kõige rohkem karjamaad ja kõlbmata maad, põllumaad ei ole just väga palju, ja ülikoolile on see eriti bioloogilise jaama jaoks antud. Nagu ma ülikoolilt saadud täpsetest andmetest näen, on see jaam ülikoolile väga tarvilik. Bioloogiline jaam töötab kindla põhikirja järgi. Ja kuna ülikooli seadusega tarvilikuks on tunnustatud mõisasüdanant kõigi vastavate maaosadega ülikoolile anda, siis tuleb seda nõnda mõista, et seda omal ajal rahvaesinduses põhjalikult

on kaalutud ja kõiki asjaolusid arvesse võttes tarvilikuks tunnustatud. Mina omalt poolt pean tähendama ainult seda, et ülikool Kuusnõmme mõisas mitte ainult bioloogiliste ülesannete täitmisega ei piirdu, vaid kasutades neid kliimatilisi olusid, mis Saaremaal on võrreldes suure maaga, on hakatud seal ka metsaasjandust arendama, mida mujal ei saa kliimatiliste olude tõttu teha. Professor Mathiesen on karjamaast välja eraldanud teatud tükid, mis nõnda piiratud, et sinna loomjuurde ei pääse, ja seal hakatakse erilisi puusorte kasvatama.

Ei ole ka õige, nagu oleks ülikool välja rentinud maid, vaid seal on rentnik — valitseja. Temal on teatavad ülesanded kohal, nii peab ta toitu muretsema neile üliõpilastele, kes seal suvel praktiseerivad. Seal on suvel 30—40 üliõpilast praktiseerimas ja toidusaamise võimalused on väga rasked. Nüüd aga, sest ajast, kui valitseja seal asub, on olukorrad muutunud, nii et inimesed korralikult võivad süüa saada ja tööd teha. Nii näib mulle, et praegu seal otsekohe midagi ära võtta või kellelegi välja jagada ei ole võimalik. Muidugi, selle kõlbmatu maa suhtes võib ülikoolivalitsusega rääkida, kuid usun, vaevalt see kõlbmatu maa kellelegi sünniks.

Lõpuks veel paar sõna Tartu konservatooriumi kohta. Lugupeetud rkl. Lattik tähendas siin juba, et ministereium ei ole mingisuguseid järelemõtlematuid või järske ja sihilikke samme teinud, vaid on talitanud maksvate seaduste alusel ja korras. Ministereium peab seadusi austama ja on nende järgi ka käinud. Kuna konservatoorium registreeritud asutus ei olnud, siis tuli talle 1. märtsil teada anda, et vastavalt eraõppeasutuste seadusele, kuna ta registreerimise aja oli lasknud mööda minna, tuleb asuda ta likvideerimisele. Konservatoorium ei leppinud sellega ja andis asja Riigikohtusse, kus see praegu lahendamist ootab.

Juhataja **K. Einbund**: Avaldan ettepanekud: rkl. Pesur'ilt on ettepanek: haridusministereium, peat. II § 34 suurendada 2.000 krooniga. See summa määrata Tallinna karskusselts „Valvaja“le raamatukogu täiendamiseks. See kulu katta segatulude arvel.

Rkl. Kurtschinsky'lt: „Teen ettepaneku, peat. II. Riigi koolivalitsus. A. Keskasutus. § 15. Kultuuriline toetus 2.000 krooni võrra suurendada ja võtta 265.500 krooni. See summa ära tarvitada peat. II § 15 b. p. 7. Tartu Vene õpetajate ühingu eragümnaasiumile toetuse suurendamiseks. Selleks tarvisminev summa võtta riigi elarve ülejäägist.“

Rkl. Kingult: „Panen ette, haridusministeeriumi korralises eelarves — Teaduse ja kunsti peavalitsus, peat. III, § 15 — Kultuuriline toetus suurendada 3.000 krooni võrra, võttes eelarvesse Kr. 264.600 asemele Kr. 267.600.—.

See summa määrata „Draamastuudio“ teatrikoolile eelmiste aastate puudujääkide katteks.“

Rkl. Kingult II ettepanek: „Panen ette, operatsiooni fondid, peat. II — Riigi raudteevalitsus, § 1 — Operatsioonikapitali suurendamine — vähendada 3.000 krooni võrra, jättes eelarvesse 333.025 krooni.“

Rkl. Grigorjev'ilt: „1) võtta haridusministeeriumi korralisesse eelarvesse peat. II A § 34 d — toetuseks Vene haridus- ja heategevate seltside liidule Kr. 500.—. Vastavalt kulude eelarvet suurendada.

2) Sama summa Kr. 500.— võrra suurendada erakorralistes tuludes krediitide ülejääki.“

Rkl. Grigorjev'ilt II ettepanek: 1) haridusministeeriumi korralises eelarves ptk. III § 15 c suurendada toetust Vene haridus- ja heategevate seltside liidule 1.000 krooni võrra, võttes eelarvesse kokku endisega Kr. 3.000.—.

2) Sama summa Kr. 1.000.— võrra suurendada erakorralistes tuludes krediitide ülejääki.“

Rkl. Martinson'ilt: „Teen ettepaneku, haridusministeeriumi eelarves peat. III, § 15, p. c juurde võtta toetussumma „Rahvateatrile“ Tallinnas Kr. 2.000.—. Seda väljaminekut katta võib sissetuleku osas: Riigi monopolid, peat. XII, § 1. Piirituse ja denaturaadi müügist sissetulnud summa sedavõrt suurendada.“

Rkl. Pesur'i ettepanekust tuleb hääletamisele esimene osa, kuna teine osa on seletusena juures.

Rkl. Kurtschinsky ettepanekust tuleb samuti hääletamisele summaline osa, kuna see, mis räägib otstarbest, tuleb seletusena käsitusele, kui ettepanek vastu võetakse.

Samuti sünnib rkl. Kingu esimese ettepanekuga.

Rkl. Kingu teine ettepanek tuleb võtta kui seletus ettepaneku juurde, vastava ettepaneku võiks sellepärast teha erakorraliste kulude juures.

Rkl. Grigorjev'i ettepanekud ning rkl. H. Martinson'i ettepanek ei tule hääletamisele sellepärast, et neis käsitatud eelarve nomenklatuur ei ole õige.

Hääletamisele tuleb rkl. Pesur'i ettepanek, peatükk II § 34. Hariduslikud kulud suurendada Kr. 2.000.— võrra. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Kurtschinsky ettepanek, peatükk II. Riigi koolivalitsus. A. Keskasutus. § 15. Kultuuriline toetus suurendada Kr. 2.000.— võrra ja võtta Kr. 265.500.—. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Kingu ettepanek, Teaduse ja kunsti peavalitsus. Peatükk III. § 15. Kultuuriline toetus suurendada Kr. 3.000.— võrra, võttes eelarvesse Kr. 264.600.— asemele Kr. 267.600.—. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 25 häält, vastu 39 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Panen hääletamisele haridusministeeriumi korralised kulud ühes tehtud parandustega. (J. Soots, põl: Parandusi ei ole.) Õigus, mitte ühtki parandust ei ole vastu võetud, see oli eksitus. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on haridusministeeriumi korralised kulud vastu võetud.

(Kohtuministeeriumi korralised kulud. Vaata lisa nr. 3, lhk. 6—7.)

E. Pesur (tp): Juba eelarve-komisjonis püüdsin mina kohtuministri tähelepanu juhtida sellele, et meie vangimajades valitsev kord ei või sarnaselt edasi kesta. Näiteks lubatakse vangidele saunaskäimise aega kõigest 20 minutit või kohtuministri abi seletuse järgi eelarve-komisjonis 30 minutit. Eelarve-komisjonis pidas sõjaminister seebi tarvitamist kultuuriliseks vahendiks või tunnusmärgiks, aga missuguseks tunnusmärgiks seda härra kohtuminister peab, kui killukene seepi vangile mõne aja kohta antakse, aga vett selle kõrval sugugi ei taheta anda? Igaühele on arusaadav, et 20 minutiga ei suuda ennast igauks riidest lahti võtta ega jälle riietuda. (Chr. Kaarna, tões: Kuidas igauks ei suuda, tähendab mõni suudab.) Ma ei tea, kui kaua Teil riietumine aega võtab, aga selge on, et 20 minutiga keegi saunas käia ei jõua. Selle väikese ajaga võib saunast tagasi tulla samaselt, nagu ta sinna on läinud, ilma et ta aja jooksul seebikultuuri kasutada oleks saanud. Selleks kõigeks aitab kaasa see asjaolu, et vange korruga rohkem sauna saadetakse, kui saunas pesemise tarvis riistu on. Arusaadav on siis, kes viimaseks saunamineja on, see peab juba lihtsalt sellepärast kuiva ihuga, ilma et vett ihu peale oleks saanud, tagasi minema, ja peasjalikult seda sellepärast, et tal pole pesemiseks riista olnud.

Küsimuseks jääb ainult see, mis on kõige selle põhjus? Kas vangidel tõesti nii vähe aega peaks olema, et ennast pestagi ei saa, või valmistab sarnane teguviis härradele võimukandjatele lihtsalt lõbu?

Vangid, keda päev-päeva kõrval tööle sunnitakse, ja veel väga musta tööd tegema, näiteks sadamaid ja uulitsaid pühkima ning muud sellesarnast, mis inimese ihu nii ära tolmutab, et selle tagajärjel sagedased naha- haiguse juhud ette tulevad. Olen kuulnud vanemate inimeste käest, et isegi Vene tsaari ajal ei ole vangimajas niisugust korda olnud, kui meie demokraatlikus vabariigis, kus vange sealsamas nari ääre peal sunnitakse kingsepa- tööd tegema, kus ta magab. Puhtus ei ole ainuke, mida vangimajas sõna tõsisel mõttes üldse ei ole, vaid sarnaseid nähtusi võiks väga palju ette tuua. Aga ma ei usu, et see kõik härradel võimumeestel nii teadmata on, kui nad seda lasevad välja paista.

Mis puutub vangide toitmisel, siis on see sarnane, mis üldse toitmise nime ei võiks kanda. Mõelge, härrad, vang saab 27 senti päevas söögi peale, aga nagu ajalehtedest teada, saab politseikoer päevas söögi peale 55 senti. Siin on selge näide, kuipalju meil inimesest lugu peetakse, isegi koerad saavad suurema armu osaliseks kui inimesed, kes ühel või teisel põhjusel vahel kohtu eksituse ohvriks on langenud.

Siin peaks kohtuminister tõsist tähelepanu ka nende inimeste peale pöörama, kellelt on igasugused õigused võetud. Kuid siiski on nad ka inimesed ja vajavad inimlikku korda.

Juhataja K. Einbund: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on kohtuministeeriumi korralised kulud vastu võetud.

(Siseministeeriumi korralised kulud. Vaata lisa nr. 3, lhk. 8.)

H. Martinson (tp): Ma teen ettepaneku, siseministeeriumi eelarves peatükk II § 43 punkt a 65.000 kr. kustutada. Eel- nimetatud summa on määratud eelarve järgi kuritegevuse vastu võitlemiseks poliitilisel alal. Et sellest summast suur osa sarnaste isikute tasuks läheb, kes otsekohe või kaudsel teel just poliitilisele kuritegevusele väheteadlikke inimesi ahvatlevad või ässitavad, siis leian mina, et selle summa lubamine Riigikogu poolt ennem poliitilist kuritegevust suurendab, kui selle vastu võidelda aitab; seega meie riigile otse kahjulik on. Näiteid selle kahju- likkuse kohta olen ma juba paaril korral siitsamast kõnetoolilt ette toonud. Arvan aga, et see kurja ei tee, kui ma seda veel kord meelde tuletan ja asjaolusid ette toon, mis ümberlukkamatult minu süüdistust sellel alal tõendavad. Võtame kõige lähemast mine- vikust kõigile ajalehelugejatele tuttavaks saanud kaitsepolitsei kaastöölise Paavli, kes hil-

jutises 7 naise protsessis nende vastu kohtus tunnistajana üles astus. Ta oma kohtu ees antud tunnistuse järgi olevat tema kommunist- likkude rakukeste loomisest ja organiseeri- misest nii enne kui pärast kaitsepolitsei teeni- tusse astumist osa võtnud, põrandaaluse kom- munisti Leiner'iga kokkusaamisel olnud ja viimase ülesandel toimunud. Härra sisemi- nister arvas viimati, kui mina siin selle asja peale tähelepanu juhtisin, heaks vahele hüüda: „Mõni kommunist sööb ja salgab, aga tema seda ei teinud.“ Härra siseministri vahel- hüüet puhta tõena võttes, peab sellest järeldama, et Paavel peale selle, kui ta „riigi- truuduse“ tundest aetult kaitsepolitseis käis oma kaastöölisi üles andmas, sellesama asu- tuse loaga või teadmisel ikka veel edasi oma endist riigivastast kihutustööd jätkas; sest vastasel korral oleks ta ühes teistega süü- pingis pidanud istuma. Just niisama ka sel korral, kui ta seda oma tegevust riigivastases kihutustöös salganud oleks — pärast üles- tunnistamist. Et ta riigivastast kihutustööd tegi, töölisnoorte seas kommunistlikke raku- kesi organiseerides, on ju ta oma tunnistuse järgi vastuvaidlemata selge. Sellega siis härra siseministri ütetus, et „tema sööb ja ei salga“ ka sellest küljest vaadates õige ei ole. Et ta seda ilma tasuta tegi — on vaevalt usutav. Nii on minu väide täiesti põhjendatud, et riigi raha kulutatakse riigivastase kihutustöö heaks. Võtame veel teise näite. Kõigil Riigi- kogu liikmetel on teada, missugust lärmi omal ajal Mihkalai tegevus Paul Abramson'i protsessis sünnitas. Nagu pärast selgus, pidi ta õige lähedas ühenduses just kaitsepolitseiga seda protsessi lavastama. Mis oleks loomulik, kui et ka Mihkalai oleks pidanud kohtu ees esinema. Teda aga ei leita, kõigest sellest hoolimata, et ma isegi siit kõnetoolilt tema elukoha teatasin. Sellekordne koosseisu kom- isjoni aruandja rkl. Holberg, praegune härra kaubandus-tööstusminister, teatas tol korral, kui küsimus Abramson'i vahiallajätmise kohta Riigikogus arutamisel oli, siitsamast kõne- toolilt, et „prokuratuuri esindaja on otsusele jõudnud, et see on põrandaalune tegelane, kuid on varjunime all tegutsenud, sest selle- nimelist isikut ei ole olemas“.

Kas võib imelisemat vassimist veel olla? Kas saab meil keegi põrandaalune tegelane valenime all Riigikogusse kandideerida? Kui see sünnib, siis peab ta ometi selle nime all ka sisse kirjutatud olema kuskil politseijaoskonnas. Nagu teada, kontroleeri- takse ju Riigikogu kandidaatide nimekirjad valimiskomitee poolt õige piinlikult, nii et keegi olematu isik seal silmapaari vahele ei jääks. Et see põrandaaluse vale nimi ei

olnud, selleks tõi omal ajal ka „Vaba Maa“ teateid, milles täpselt sellesama Mihkalai elukäik oli kirjeldatud, isegi see, et ta omal ajal noore poisikesena varguse eest karistada saanud.

Ja sarnast isikut ei leia kaitsepolitsei üles, tunnistab ta olematuks.

See on väga halb atestaat meie kaitsepolitsei kohta ja tõendab seda, et meie kaitsepolitsei tõelikkude politiliste kurjategijate leidmiseks võimetu on ja sellega ka tema heaks kulutatud summad täiesti mahavisatud raha on.

Veel kolmas väike näide natuke kaugemast minevikust, missugust aega mina küll ise siin kaasa ei ole elanud, aga mille tõelikkuse üle mul põhjust pole kahelda.

Olen palju kuulnud kellegist Varfolomejev'ist, kes ametiühisusi omal ajal organiseerides neid väga riigivastaste otsuste vastuvõtmisele olla oma mõjuga sundinud, ühtlasi kaitsepolitsei teenistuses seistes.

Mis temaga lähemalt sündis või kus ta asus või asub, see pole mind nii väga huvitanud. Paari päeva eest saime aga kirja, milles muu seas öeldud: Tööraha äraandja Varfolomejev elab praegu Läänemaal Massu vallas ja saab riiklikku abiraha nii kuue-tuhande marga ümber kuus j.n.e.

Kus Mihkalai'gi ja Paavel asuvad ja kui palju nad pensioni saavad, seda ma öelda ei või, aga arvatavasti pole nemadki ilma jäetud.

Tõin need andmed ainult selleks ette, et oma ettepanekut kaitsepolitsei kulusummade mahakustutamise asjus põhjendada ja arvan nendegi väikeste näidete läbi küllalt selgesti ära näidanud olevat, et meie politiline kaitsepolitsei ennem riigivastast kihutustööd edendab, kui selle vastu võitleb, ja sellega tema peale väljaantud summad riiklikust seisukohast vaadates kahjulikud on.

Siseminister J. Hünerson: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. Martinson on võimalikuks pidanud siin niisuguste väidetega esineda, mille vastu mina kõige kindlamal kujul pean protesteerima. Rkl. Martinson arvab end õigustatud olevat väita, et riigi eelarves olevad teatud summad selleks ära tarvitatakse, et kuritegevust nende abil õhutada. Need näited, mis rkl. Martinson ette on toonud, ei ole seda väidet kuidagi võinud ega saanud tõendada. Need nimed, mis siin ette kanti, on riigiametnikkude hulgas tundmatud ja seepärast ei saa ega või kuidagi moodi seesugust väidet põhjendatuks lugeda. (L. Johanson, stp: Kas Varfolomejev saab riigilt toetust?) Ma võin Teile ühte öelda, et riigilt saavad toetust inimesed kindla,

seaduses ettenähtud korra alusel. (L. Johanson, stp: Siin on soomustatud summadest.) Ma ütlen, ka nende soomustatud summade ärakasutamine sünnib täielikult seaduslikul alusel ja seaduses ettenähtud teel. Mingisuguseid huvisid ei lubata teenida, mis kuidagi riigi huvidele võiksid vastu olla. Teiselt poolt on täiesti kindel, et kui väljastpool riigiametnikkude koosseise kodanikud tarvilikuks ja võimalikuks peavad politise ja politilise politsei alal kaastööd teha, siis see kaastöö võetakse kõige täielikuma kaalumise alla oma sisu poolest, ja kui see riigile kuidagi kasulik on ning kodanikul õigus on oma kaastöö eest tasu nõuda, siis on ka riigil lubatud kaastöö eest maksta. Kui niisugune kaastöö aga ühele või teisele ringkonnale peaks kuidagi ebasoovitav olema, siis igatahes iseloomustab niisugune seisukoht neid ringkondi ja isikuid kui sarnaseid, kellel riigi huvid tähtsad ei ole. Ja selles mõttes pean ma tarvilikuks kõige kindlamal kujul selle vastu protesteerida, et niisuguse väitega siia tullaakse, just nagu võiks riigi summaksid kuidagiviisi kasutada riigivastastes huvides. Niisugust asja siseministeriumis ei ole.

K. A st (stp): Austatud härrad Riigikogu liikmed! Mulle näib, et palju tulusam ja parem oleks olnud, kui härra minister selle asemel, et rkl. Martinson'i seletuste vastu protesteerida, oleks võtnud ja need seletused ümber lükanud. Rkl. Martinson ei ole esimest korda kõnelenud neist küsimustest, mida ta tänagi puudutas, ja mitte ainult temal, vaid ka teistel on tulnud samastes küsimustes Riigikogus sõna võtta. Faktid on olemas, fakte ei ole ümber lükatud. Aga protest, mis esitati, ei ole esiteks õnnelik ministri poolt ja teiseks on ta jõuetu.

Juba tol ajal, kui käsil oli Riigikogu isikliku koosseisu komisjoni esitise põhjal kõne sellest samast mehest, keda siin nimetati, Mihkalai'st, siis näidati ka, et meil ei olnud tegemist mingisuguse kaitsepolitsei agendiga, kes oleks pugenud pörandaaluse organisatsiooni liikmete hulka selleks, et seda organisatsiooni paljastada, vaid meil oli tegemist isikuga, kes töötades kaitsepolitsei agendina, kaitsepolitsei ridades, aktiivselt töötas samal ajal kaasa ja pidas läbikäimist ka pörandaaluste kommunistidega. Olles sidemes pörandaalustega töötas legaalselt ilmuva ajalehe toimetuses ja legaalselt registreeritud organisatsioonis. Andis seal juhtnööre, oli seal juhtivaks liidriks. See ei ole lihtne kaitsepolitsei agent, kes on paljastamise otstarbel tunginud organisatsiooni, vaid see on inimene, keda kutsutakse ta tegevuse iseloomu poolest provokaatoriks. Ta üles-

anne oli, nagu protsessi käigust ja materjalidest, mis Riigikogu komisjonil tarvitada olid, selgus, kaitsepolitsei ülesandel provokatsiooni tekitada. See teadlik provokatsiooni tekitamine ei sobi õigusliku korra mõistega ühte ega või lubatav olla ühele poliitseilisele organisatsioonile. Samuti võime meie tõeks võtta, nii kaua, kui seda ei ole ümber lükatud, et teine isik, kellest ka jutt oli, et tema mitte ainult selleks ei olnud kaitsepolitsei poolt komandeeritud põrandaalusesse organisatsiooni, et seda paljastada, vaid ta oli ka kaasa tegutsenud aktiivselt. Aga selle tegevuse kohta ei ole mul niipalju andmeid, kui Mihkalai tegevuse kohta, ja ma ei saa seda lähemalt iseloomustada. Igatahes ei ole avalikul kohtuistungil ümberlükamata asjaolusid, vastupidiseid tõendusilmsiks tulnud, vaid üldine mulje viimasest protsessist jäi niisugune, et siin oli tegemist teadlikult sissekukatutud inimestega.

Lugupeetud härrad! On rõhuv riigikodaniku enesetundele ja hukkamõistetav nähtus üldse, et meil vangimajja satuvad peaaegu lapsed, et meil sõjaringkonnakohtu poolt süüdi mõistetakse inimesed, kes omas teos teadlikud ei ole, nagu viimati 17-aastane neiu sunnitööle. Sarnane riigivõim, kes nii talitab, on halb riigivõim.

Jätame kõrvale küsimuse, kas Eesti riigivõim nõrk või tugev on, kuid kõige halvem mulje, mis viimasest protsessist järele jäi, on tingitud sellest, et alaealised lapsed, kes kuidagiviisi politikas ei või olla teadlikud, süüdi mõistetakse, kuna inimesed, kes juhtivat osa etendasid selles organisatsioonis, legaalselt tegutsesid ja nende suhtes ei ole meie kaitsepolitsei eriti midagi öelda. On tunne, et sisse veetakse inimesi nende poolt, kes on väga teadlikud poliitilises kuritegevuses, kes juhtnõore saavad ja neid vastu võtavad teatud poolt, teiselt poolt piiri. Nende inimeste poolt veetakse sisse alaealisi lapsi. Nende poollegaalsete isikute jaoks ei leia aga kaitsepolitsei tõkkeit. Seal, kus tegemist on sisseveetud inimestega, seal on kaitsepolitsei omal kohal ja seal kasutatakse provokatsiooni. Kõnelgu siseminister mis tahes, niikaua, kui ei ole faktidega süüdistused ümber lükatud, on meil õigus kaitsepolitsei üle nuriseda. Sotsialistlik rühm ei saa asuda seisukohale, nagu võiks riik olla ilma poliitilise politseita. Aga niikaua, kui meie poliitilise politsei kohta ei ole antud kindlustust selleks, et ta ausalt oma kohust täidab, niikaua ei saa hääletada meie rühm poliitilisele politseile summade andmise poolt. (J. Teemant, põl: Kas demokraatlik kord ei vaja kaitset?)

O. Gustavson (stp): Varemalki on sarnaste küsimuste käsitamisel ministri poolt

rõhutatud, et siin ei saa alati süüdistusi tõsta politsei vastu, siin on tegemist ainult kohtuvõimudega.

Mind huvitaks käesoleval korral kohtuvõimude ja siseministeeriumi suhtumine neis küsimustes.

Eriti mis puutub Mihkalis, siis on, nagu hiljem selgus, kohtu-uurijad peaaegu iga süüalust üle kuulates kokku puutunud Mihkalai nimega. Kui uurivad võimud tegutsesid iseseisvalt, siis on arusaamatu, mis põhjusel seda härrat protsessi pole tõmmatud. Oli ju enam kui selge, et härra Mihkalai kõige suuremal määral sellesse protsessi oli segatud. Kui siseminister ei lähe oma agentide vastutusele võtma härra Martinson'i paljastuste puhul — siis on see tema seisukohalt arusaadav. Aga missugusel alusel siis kohtuvõimud samas suunas talitavad? (M. Martna, stp: Vast seletab seda härra Teemant.)

Kui tõesti on nii, et kohus iseseisvalt tegutseb, siis oleks ta pidanud Mihkalai protsessi tõmbama.

Sellepärast esitan küsimuse, missugused suhted kaitsepolitsei ja kohtuministeeriumi vahel valitsevad? (Kohtuminister T. Kalbus: Kohut mõistab kohus, kohtuministril ei ole siin midagi öelda.)

Siseminister J. Hünerson: Lugupeetud rkl. Ast on võimalikuks pidanud väita, just nagu oleks siseministeeriumile alluvad ametnikud isiklikult kodanikke teadlikult sisse vedanud ja just nagu oleksid mingisugused legaalsed juhid tegutsemas, kes viimasel poliitilises protsessis, see on vist Leiner'i protsessis, olla juhtivat osa etendanud. (K. Ast, stp: Muidugi on.)

Siis edasi veel rkl. Ast peab võimalikuks kõneleda teadlikust provokatsioonist. Ma saan aru, et rkl. Ast mõistab selle all riigiametnikke, politsei agente. (J. Voiman, stp: Ega agendid ametnikud ei ole.) Pean ütleva, poliitilises politseis on teatavad isikud ametis, kelle eest siin kõnelen. Kodanikud, kes väljaspool politseid olles politseile teatud andmeid annavad, ei seisa muidugi politsei teenistuses, ja see tee on igale ühele vaba, ja kui Riigikogu liikmed võivad poliitilisele politseile teateid anda, siis on ka neile see tee alati vaba, ja ma arvan, selleks sunnib ka Riigikogu liikmeid nende kodaniku kohus, niisama nagu kõiki teisi kodanikke. Kui selles asjas on mingisuguseid nähtusi esile tulnud, mis politseile seni teadmata, siis oleksin mina, kui minister, selle eest väga tänulik, kui Riigikogu liikmed omalt poolt selles suhtes kaasa aitaksid. Kui aga teiselt poolt öeldakse, nagu oleksid mingil riigi aparaadil

teadlikult sarnased püüded, et kodanikke sisse vedada, siis niipalju, kui see puutub mulle alluvasse ametkonda, seisan ma siin ja kinnitan kõige kindlamini — seesugust asja ei ole. Ja kui ma kedagi seesugusel tegevusel peaksin leidma, siis samal päeval, kui see avalikuks tuleb, on nad kohtu all, ja kui teie selleks kaasa aitate, siis olen selle eest kõige tänulikum.

Minu teades töötab politsei aparaat ausalt ja ausate põhimõtetega, kui aga keegi selle vastu hakkab tegutsema, siis võetakse ta vastutusele. Kui rkl. Gustavson ikka püüab kõneleda nii, ja samuti ka rkl. Martinson, kellegist Mihkalai'st, siis pean ütleva, mina ei tunne niisugust isikut ja minu ametisoleku ajal ei ole niisugust lugu olnud. (K. Ast, stp: Teie valitsuse ajal pole olnud, see on õige! — O. Gustavson, stp: Tema teod on kohtu aktides.) Aga kui seal, ütleva, nagu loogiliste järelduste abil püütakse välja selgitada, missugune suhe on meie riigivõimul ja kohtul selle isikuga olnud j.n.e., siis pean küll küsima, kas meie selles asjas ei või teisiti mõelda. On mingisugune tume isik, Mihkalai, olnud, ta on pahu tegusid teinud, politsei ei ole teda kätte saanud, kohus ei ole temale midagi teinud, — kas ei ole palju loogilisem mõelda, et niisugust isikut ja ta tegusid kui niisuguseid ei ole olemas. (J. Voiman, stp: Halba asja kaitsete.) Täheandab, kui see isik ometi on olemas, siis ta halbu tegusid kui niisuguseid pole olemas. Ma arvan, et meil ei ole kõige vähematki põhjust meie iseseisva kohtu ja ta tegevuse üle kahelda. Ma ütlen, see on loogiline mõtlemisviis ja muidugi teil, kui Riigikogu liikmetel, peaks teada olema, missugune vahekord on meil administratiiv- ja kohtuvõimu vahel, nimelt, administratiiv-võim, politsei, allub kohtule, aga mitte kohus politseile. Sellelt seisukohalt on asi selge. Lugupeetud Riigikogu liikmetel on täielik vabadus, kui nad leiavad, et neis asjades on midagi varjatut ja vastu käivat, asja kohtu ette viia. Kahjuks ei ole mul võimalust Riigikogu liikmeid nende väidete eest, mis siin ette toodud, kohtu ette viia. Mina ei saa esile kutsuda, et need väited kohtu ees tõendusele tuleksid, mis Riigikogu liikmed on heaks arvanud ühe ametiasutuse kohta ette tuua.

K. Ast (stp): Mul on ainult niipalju täheandada, et kui ühele legaalsele organisatsioonile pörandaaluse organisatsiooni poolt kätte toimetatakse juhtnööre ja artikleid avaldamiseks, siis see inimene, kes kõike seda teeb, on ise juba poliitiline kurjategija. Käesoleval juhul

on meil sarnane inimene teada, ta nimi on Mihkalai, ta ei ole mingisugune vaim, ta on lihalik inimene, ta on pörandalt toonud juhtnööre ja artikleid ja neid edasi andnud legaalsele ajalehetoimetajale. Pärast võeti see legaalse ajalehe toimetaja vastutusele ning mõisteti kohtulikult süüdi.

Nüüd näib siseminister tahtvat muljet tekitada, et mees, kellest jutt, ei tarvitsenud olla kaitsepolitsei agent, vaid võis omal käel äraandmist toimetada ja kaitsepolitseile vastavad teated tuua. Lugu on nii: kui ta poleks olnud kaitsepolitsei agent, siis ei oleks äraandmine teda rehabiliteerinud või päästnud. On öeldud, et seda isikut ei ole korda läinud üles leida, ta aadress olevat selgitamata. Samal ajal kandideeris aga see isik Riigikogu valimiste nimekirjas, kus aadress üles antud, ning samal ajal selgus veel, et ta oli kaitsepolitseiga tihedas läbikäimises ja tõi talle andmeid. Väga imelik seisukord: inimest üles ei leita, aga läbikäimises ollakse. Muidugi, igal Riigikogu liikmel ja teisel vabariigi kodanikul ei ole võimalust minna kaitsepolitsei salaste nimekirjade juurde selle isiku aadressi leidmiseks. Kõige selle põhjal võime konstateerida, et kaitsepolitsei pidas provokaatorit, kes aitas provotseerida pörandaalust liikumist.

Mis puutub Paavlistse, siis ei ole tema tegevus küllalt selge, ja sellepärast jätan oma arvamisid avaldamata, ütlen vaid niipalju, et avalikul kohtuprotsessil jäi niisugune mulje, et ka see mees etendas umbes Mihkalai taolist osa. Kui härra siseminister ütleb, et need on mineviku nähtused, et tema ministriks olles niisugust praktikat ei luba, siis on see rõõmustav, ja ma sooviksin, et meil tõepoolest niisugune kord oleks maksmat pandud, et politsei provokatsiooni ei tarvita. Kui kaitsepolitsei agendil läheb korda kuritegeliku ilmega pörandaalust organisatsiooni paljastada, sündigu see ükskõik missugusel teel, siis ei saa selle tegevuse vastu vaielda. See on paljastamine ja see kuulub kaitsepolitsei tegevuse hulka. Kui aga katsutakse provotseerida, kui kaitsepolitsei agent ise kirjutab artikleid, ise annab juhtnööre ja provotseerib niisugusele tegevusele, siis ei saa sellest hukka mõistmata mööda minna. Kui siseminister tõendab seda, et praegu ei sallita niisuguseid inetuid asju, siis tahaksin ma seda uskuda ja oleksin härra ministrile tänulik.

H. Martinson (tp): Tahtsin härra siseministri kõne puhul rõõmu avaldada tema ütelse üle, mis umbes nii kõlas: „Meie kat-

sume kõik oma jõu maksma panna, et niisugused isikud, kes kaitsepolitsei teenistuses olles provotseerivad teisi riigivastasele kihutus-tööle, saaksid kohe vastutusele võetud". Mispärast ei ole siis Paavel vastutusele võetud, kuna ta ometi ise tõendas kohtu ees, et pärast seda, kui ta käis teisi kaitsepolitseis üles andmas, oli temal Leiner'iga kokkusaamine ning on tema ülesandel töölisnoorte hulgas kommunistlikke rakukesi organiseerinud? Oleks loomulik, et tema selle eest vastutusele võetaks. Salata tema kuritegu kuidagi ei saa; see on käega katsutav tõsiasi.

Siseminister J. Hünerson: Tahtsin paari sõnaga tähendada, et kui rkl. härra Ast seda asja analüseerides arvamisele tuleb, et siiski ka meie oludes teatud ülesanded on, mis poliitilisel politseil tarvis täita, kui ta arvamisel on, et ikka teatud jälgimine lubatud on j.n.e., siis saame meie, niihästi Teie kui mina, aru sellest riiklikust ülesandest, mis meie poliitilisel politseil on. Nii ei ole meie vahel lahkuminekuid ja minu teadmise järgi ei või meie poliitilisel politseil muid püüdeid olla.

Mis puutub härra Martinson'i asjasse, siis pean tähendama järgmist: Härra Martinson nimetas siit teatud nimesid, kes ise kohtu ees olnud, kohus pole neid aga vastutusele võtnud, kuid tema arvamise järgi süüdlased on. Pean veel kord kordama seda, mida ma juba kord nimetanud olen, et Teie vist väga halvas seltskonnas liigute, kes Teile rahu ei anna ja üht ning teist kõnelevad, mille järel Teie hirmul olete. On hea, kui Teie paremas seltskonnas liiguksite ja seda soovitaksin Teile ka edaspidiseks.

H. Martinson (tp) (fakt. märk.): Härra siseminister arwab sellega oma seisukohta päästa, kui ta mind kahtlustab halva seltskonnaga läbikäimises. Missuguses seltskonnas mina olen, või kellega ümber käin, see peaks siseministrile oma agentide kaudu teada olema. Minul ei ole ühtki asja, mida mina pruugiksin salata või häbeneda, need on täiesti avalikud. Teie võite rääkida ja ironiseerida mis tahes, aga see ei puutu minusse. (Siseminister J. Hünerson: Aga agendid seletavad ikka ära, kuidas asjad on.)

Juhataja K. Einbund: Asun rkl. Martinson'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Panen hääletamisele siseministeeriumi korralised kulud. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on siseministeeriumi korralised kulud vastu võetud.

(Sõjamineeriumi korralised kulud. Vaata lisa nr. 3, lhk. 8—9.)

V. Grigorjev (vn): Господа народные депутаты! Мне уже пришлось говорить в общей бюджетной комиссии о том, что нецелесообразно производить выплату печерским крестьянам вознаграждения небольшими суммами за отчужденную у них землю в 1925 году под устройство военного полигона. Из общей суммы по оценке специальной комиссии 330.000 кр. за 3700 гектаров отчужденной земли уже уплачено 60.000 кр. При таком порядке уплаты естественно возникает опасение буквально у всех, что эти деньги пройдут без пользы. Далее также нецелесообразно министерству судиться с крайне малоземельной беднотой крестьянства, возбуждая дело в административном порядке в государственном суде, находя произведенную оценку земли высокой. Весьма возможно, что принимая во внимание качество отчужденной земли и действительную стоимость земли в других уездах, а не в Печерском, тогда и покажется оценка несколько высокой. Но не виновато же население Печерского уезда в том, что земля там так дорога, и что земли там так мало. Этот мотив не говорит в пользу суда с Печерской беднотой.

Все это так ясно, что тут об этом много говорить не приходится. Я вношу пожелание, чтобы правительство, в скором времени, нашло бы возможным выплатить все деньги одновременно владельцам отчужденной земли. На пути такого пожелания есть только одна формальная задерживающая причина. Это то, что земли в Печерском уезде еще не закреплены, но и эту формальность, при добром желании, можно устранить, понудив комиссию ускорить это дело.

(Sekretäri kohale asub sekretär **M. Juhkam.**)

Juhataja K. Einbund: Rkl. Grigorjev esitab soovivalduse, missugune ettekandmisele tuleb II lugemise lõpul. Asun sõjamineeriumi korraliste kulude hääletamisele.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on sõjaministeeriumi korralised kulud vastu võetud. Rkl. Gustavson'ilt on ettepanek, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.)

Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 21.30 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund.**

Sekretär **M. Juhkam.**

Abisekretär **O. Liigand.**

